

Muștu

Müslüman Arnavutluk'un Sesi

www.muslimanarnavutluk.com

15 Mayıs 2009 Cuma – Sayı:45

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Merhaba derken,

Müslüman Arnavutluk'un Sesi Muștu'nun 45.sayısı ile selamlıyoruz sizleri.

Arnavutluk Cumhuriyeti yakın zamanda, 28 Haziran 2009'da, milletvekili seçimlerine gidiyor. Sali Berisha ve Edi Rama'nın yönetimleri altındaki iki ana partinin yanında irili ufaklı birçok parti gerek tek başına gerekse ittifaklar ile bu seçime iştirak edecek. Bu seçimlerde Arnavutluk siyasi yelpazesine yeni bir partinin de dahil olduğunu söylemek isteriz: Partia Demokratike e Bashkimit te Muslimaneve Shqiptare.

Arnavutluk Müslümanlarının politik hayata dahil olurken 'Müslüman' tanımlamasını açıkça kullandıkları bir parti 'Partia Demokratike e Bashkimit te Muslimaneve Shqiptare' Müslüman Arnavutluk sitesindeki anketten de anlaşılacağı üzere Arnavut bölgesinde İslam'ın muhkem hale getirilebilmesi için siyasi yolların kullanılması hususunda güçlü bir anlayış mevcut. Bu partinin bu yolda atılmış bir adım olacağını ve siyasi hayata yeni bir can ve renk vereceğini umuyor, kardeşlerimize başarılar diliyoruz.

Selam ile...

Emri tjetër

**Tërheq zvarrë kufomën time
Si Kain në një sfidë krenarie me shpezët
Trupin tim të blatuar
Për të ushqyer të vegjlit e mi**

**Ngjallem
Për të rindjerë dhimbjet e gjilpërta
Që vdekja m'i humb në tkurrjen e
pluhurt të plazmës
Dhimbjet që më janë shenja jete**

**Ngjallem nga hiri im
Prej xhelozie të zogjve të mi
I dua të pagabueshëm
Shtegtarët e rinj të qiellit
Mbi retë shtroj dafina – eshtrat e mia
Me vdekjen time të pakëputur
Shtëpinë e lumturisë t'ju dëftej**

**Fshikulloj lëkurën time të bulëzuar
Nga avuj të pazakontë gënjeshtresh
Zakonesh të mbrapshta grabitqarësh
Që bëjnë ushqim zogjtë e tyre**

**Tërhiqem gjer në klithmë
Si një flok i padëshiruar
Mes rrënjës së fortë
Dhe duarsh të pashpresa**

**Dergjem i lumtur mes barishtesh
Në folenë e re të zogjve
Që sot e ndërtojnë vetë
Për të imituar fatin tim**

Vehap S. KOLA

244. Luftoni për hirë të All-llahut, etë dini se All-llahu dëgjon, di.

245. Kush është ai që i huazon All-llahut një hua të mirë, e Ai t'ia shtojë atij shumëfish Atë? All-llahu shtrëngon (varfëron) dhe çliron (begaton) dhe kthimi juaj është vetëm te Ai.

246. A nuk ke marrë vesh për parinë e bijëve të israilit pas Musait? Kur i patën thënë një të dërguarit të tyre (Shem'unit): "Cakto për neve një sundues e të luftojmë në rrugën e All-llahut!" Ai (pejgamberi) tha: "A mund të ndodhë që nëse lufta u bëhet obligim ju të mos luftoni!" ata thanë: "E ç'kemi ne që të mos luftojmë në rrugën e All-llahut, kur dihet se ne jemi dëbuar nga atdheu dhe bijt tanë?" E kur u obliguan me luftë, përveç një pakice prej tyre, ata u zbrapën. All-llahu është i njohur për punët e zullumqarëve.

247. Pejgamberi i tyre u tha: "All-llahu caktoi sundues tuajin Talutin" Ata thanë: "Si mund të jetë ai sundues yni, kur ne kemi më shumë meritë se ai për sundim, madje ai edhe nuk është i pasur? Ai tha: "All-llahu zgjodhi atë sundues tuajin dhe e pajisi me dituri të gjerë e me fuqi trupore!" All-llahu ia jep sundimin e vet atij që do, Allllahu është dhurues i madh, i dijshtëm.

248. Lajmëtari i tyre u tha: "Shenjë e sundimit të tij është që t'ju sjellë arkën, që e bartin engjëjt, dhe që në te gjeni qetësim (shpirtëror - Sekine) nga Zoti juaj e, edhe diçka që ka mbetur nga thesari i familjes së Musait dhe Harunit. S'ka dyshim se ky, po qe se jeni besimtarë, është një fakt për ju".

249. E kur doli (prej qytetit) Taluti me ushtrinë, tha: "All-llahu do t'ju sprovtojë me një lumë, e ai që pi prej atij, ai nuk është me mua, e kush nuk shijon atë, ai është me mua, përveç atij që me dorën e vet e pi një grusht?" Mirëpo, me përjashtim të një pakice prej tyre, të tjerët pinë nga ai. E kur e kaloi ai (taluti) atë së bashku me te edhe ata që ishin besimtarë thanë: "Ne sot nuk kemi fuqi kundër Xhalutit dhe ushtrisë së tij!" Po ata që ishin të bindur se do ta takonin All-llahun thanë: "Sa e sa grupe të vogla me dëshirën e All-llahut kanë triumfuar ndaj grupeve të mëdha!"

All-llahu është me durimtarët.

250. E kur dualën përballë Xhalutit dhe ushtrisë së tij, thanë: "Zoti ynë! na dhuro durim! na i përforco këmbët tona dhe na ndihmo kundër pabesimtarëve!

251. Me ndihmën e All-llahut i thyen ata, e Davudi e mbyti Xhalutin dhe All-llahu i dha atij (Davudit) sundimin dhe hikmetin (urtësinë, nubuwetin⁹⁰) dhe e mësoi atë për çdo gjë që desh. Dhe sikur All-llahu të mos i mbronte njerëzit me disa prej disa të tjerëve, do të shkatërrohej toka, po All-llahu është bamirës i madh ndaj njerëzimit.

252. Këta janë argumente të All-llahut, po t'i lexojmë ty me saktësi, e s'ka dyshim se ti (Muhammed) je prej të dërguarve.

Osmanlı Arşiv Belgeleri Doğrultusunda Kosova Halkının Müslüman Olması

Ramazan BİÇER
Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Kur'an, dinde zorlama olmayacağı vurgulandığı gibi, (Bakara, 2/256) Allah'ın dini, zorla kimseye vermeyeceği de belirtilmektedir. Zira dinî seçimin, kişinin kendi tercihi ile gerçekleşmesi gerekir. Dinde zorlama kanunu yoktur. Elmalılı Hamdi Yazır, ilgili ayeti yorumlarken, dikkat çeken bir yaklaşım sergilemiştir. Ona göre ayette geçen "fi'd-dîn" (dinde) ifadesi, ikraha (zorlamaya) müteallik değil, haberdir. Mananın aslı "zorlama, dinde yoktur" demek olur. Yani sadece dinde değil, her neye olursa olsun, zorlama cinsinden hiçbir şey, hak din olan İslâm'da yoktur. Din çerçevesinde zorlama kaldırılmıştır. Dinin konusu, zorunlu fiiller, davranışlar değil; isteğe bağlı fiiller ve davranışlardır. Bunun için istem dışı hareketlerden birisi olan zorlama dinde yasaklanmıştır. Kısaca kaldırılan veya yasaklanan zorlama, yalnız dinde zorlama değil; herhangi bir şeye olursa olsun, zorlama türünün hepsidir. Yoksa dinde, "dine zorlama yoktur, ama dünyaya zorlama olabilir" demek değildir. Belki dünyada zorlama bulunabilir; ama dinde, dinin hükmünde, dinin dairesinde olmaz veya olmamalıdır. Dinin özelliği, zorlamak değil, bilakis zorlamadan korumaktır. Bundan dolayı İslâm dininin gerçekten hâkim olduğu yerde zorlama bulunmaz veya bulunmamalıdır.

İslam tarihinde bu anlayışın temel göstergeleri de mevcuttur. Dinlerini doğru algıladıkları ölçüde, dinde zorlama olmayacağını uygulama sahasına koymuşlardır. Hz. Peygamber özellikle Yahudi ve Hıristiyanların bolca bulunduğu Medine'de bunu bizzat gerçekleştirdiği

gibi, dört halife döneminde de bu anlayış sergilenmeye devam etmiştir.

Kur'an, dinde zorlama olmaması gerektiğini, "Eğer Rabbin dilese idi insanları bir tek ümmet halinde yaratırdı" (Hûd 11/118) ayetiyle de ayrıca vurgulamıştır. Buna göre Allah'ın tercih etmediği bir metodun, Müslümanlar tarafından da benimsenmemesi gerektiği aşikârdır. Bununla birlikte, zorlama olmaksızın, hal ve kal diliyle bir başkasının gönlünün İslam'a temayül etmesine yardımcı olmak, aynı zamanda bütün müminlerin

Başka bir dinde iken İslam'ı seçme işine 'ihtida'; seçen kişiye de 'mühtedi/mühtediye' denir. Her iki terim de hidâyet kavramıyla bağlantılıdır. Doğru yola gitmek ve göstermek, bir amaca ulaşacak yolu belirtmek, bir gaye için kılavuzluk etmek anlamlarına gelen hidâyet terimi, Kur'an-ı Kerim'de çeşitli isim ve fiil sığıları şeklinde 300'den fazla kaydedilmiştir. Kur'an'daki hidâyet bağlantılı terimlere dikkat edildiğinde, bu eylemin bizzat kişinin iradesiyle doğrudan bağlantılı olduğu görülmektedir. (Yavuz, 474-475; Tunç 1989, 40) Bu da "dinde zorlama yoktur" manasını teyit etmektedir. Nitekim Râğıb el-İsfahânî'nin hidâyet terimi tanımında yer alan, "ilk bakışta fark edilmeyen yollarla bütün yaratıklara ve özellikle ilâhî emirlere muhatap olan insana yol gösterme" tarzındaki ifadeler, Hidâyette bireysel irâde ve gayretin önemini vurgulamaktadır. (İsfahânî 1988, 124) Zira gösterilen ve işaret edilen yola gitmek, bir irade ile gerçekleşmektedir.

Hidâyetin Allah'ın yaratması sonucu olduğunu kabul eden Mâtüridî'ye göre kul, iradesi doğrultusunda ona ulaşır veya vazgeçer. Buna göre küfrü tercih eden kimseyi Allah hidâyete ulaştırmaz. Böyle bir kişinin hidâyete erişmesinde peygamberin de bir fonksiyonu olamaz. (Mâtüridî 4a, 4b, 45a, 64b, 538b) Nitekim bu husus Kur'an'da, "Resulüm! Sen

sevdiğini hidâyete eriştiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidâyet verir” (el-Kasas 28/56) ifadesiyle vurgulanmıştır.

Hidâyetin öncelikle bireyin iradesi ve ardından Allah’ın yaratmasıyla gerçekleştiğinin bilincinde olan çoğu Müslümanlar, güçlü oldukları dönemlerde de bu kutsal buyruğa tabi olmuşlardır. Nitekim Hz. Ömer’in Kudüs’ü fethettiğinde yayınlamış olduğu genelge bu anlamda dikkat çekicidir. O, kiliselerin yıkılmayacağını, insanların dini anlayışlarına göre hukuki bir ayırımı tabi tutulmayacaklarını ve özgür kalacaklarını vurgulamıştır. Hz. Ömer’in bu anlayışı, sonraki iktidarlar tarafından da devam ettirilmiş ve Yavuz Sultan Selim’in Kudüs’ü ele geçirdiğinde Yahudi ve Hıristiyanlara kendi hukukları çerçevesinde muamele etmiştir. (Şibli 1974, 416; Armanian 2599)

Türkler Müslüman olduktan sonra “dinde zorlama yoktur” anlayışını ileri düzeyde yansıtmışlardır. Selçuklular dönemi idarecilerinin bu kutsal kuralı ciddi anlamda uyguladıklarını ifade eden çok sayıda yabancı ve yerli kaynak bulunmaktadır. (Turan 1971, 62–70; Günay 1990; Siyar Aba al Batarika, 247; Phrantzes 1938, 304)

Osmanlı sultanları da seleflerinin uygulamalarını geniş bir alanda ve ileri bir boyutta devam ettirmişlerdir. Osmanlı tarihi ile ilgili çalışma yapan araştırmacıların tezle ilgili vermiş oldukları yüzlerce örnekler, bu anlayışın belgeleridir. Başta Osman beyin, sahip olduğu topraklarda yaşayan Hıristiyanları dinlerinde özgür bırakması, din değiştirmeleri için zorlamaması, Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u fethettiğinde Hıristiyan halka özgü hukuk kuralları yaptırması ve onları dinlerinden dolayı sorgulamamış olması, tarihsel bir vakiydir. (Mehdi 1325, 76; Ferman 12) Öte yandan Osmanlılar topraklarında yaşayan Hıristiyanları, bir realite kabul edip,

“Patrik-i İstanbul-i Rum ve Asitane’de Mukim Cemaat-i Metropolitan” adıyla bir birlik altında toplayarak, hak ve hukuklarını garanti altına alması, (Başbakanlık Arşivi r. 36231, tarih. 1230/1814) bu savı destekleyecek önemli bir veridir. Yine 28 Mayıs 1463’te Milodraz ikametgâhında yazıldığı kaydedilen, Bosna Hersek halkının dini özgürlüğünü belirten ve aslı, Fojnica kentindeki Fransisken Katolik kilisesinde bulunan ahitname, konuyla ilgili çok önemli bir belgedir.

Öte yandan 18 Mart 1863 tarihinde gerçekleştirilen İslahatta, "Ermeni Milleti Nizamnamesi" (Regulations on the Armenian Community) ve 22 Mart 1865’te "Yahudi Milleti Nizamnamesi" (Regulations on the Jewish Community) gibi bir hukuk ayrıcalığı sağlanması, Osmanlıların Gayr-ı Müslimlere yönelik tutum ve davranışlarını ortaya koyan önemli belgelerdir.

Osmanlıların bu sınıflandırmaları, toplumsal bir ayırım olmayıp, din bağlamında hukukî statü tanınması anlamındadır. Aslında bu İslam dininin ayırıcı bir özelliğidir. Şöyle ki, kutsal metinler bağlamında, önceki dinlerden hiç birisi, bir başka din mensubunu, kendi hâkimiyetindeki topraklarda, din realitesinde kabul etmemiştir. Oysa Müslümanların kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim, Yahudi ve Hıristiyanları ‘Ehl-i kitab’ statüsü içerisinde değerlendirmiştir.

Kur’an’ın bu buyruğuna boyun eğen Osmanlılar “dinde zorlama yoktur” anlayışını egemenliği altındaki bütün topraklarda geniş anlamda ve genel boyutta yansıtmışlar ve her çeşit halka eşit derecede uygulamışlardır. Vesikalar bu tezin en ciddi dayanaklarıdır.

Tarihsel verilerin en sağlam bilgisi arşivlerde gizlidir. Bu nedenle tarihî bir konuda, mevcut olan arşivler göz ardı ediliyorsa, bu önemli bir eksiklik olmanın

yanında sağlıklı bilimsel verilere ulaşmakta mümkün değildir. Bu nedenle Kosova ile ilgili her türlü konuda olduğu gibi İslamlaşması hakkında da arşiv belgeleri önemli belgeler sunmaktadır. Bu belgelerin bir başka özelliği ise, meydana gelen olaylar yani vakia kayıt altına alınmıştır. Büyük oranda yaşanan ve yapılanların kaydı tutulması nedeniyle anlatılan olayların doğru olma yüzdesi yüksektir.

Bir bölgede farklı dinî gruplar bulunuyorsa, orada fazilet yarışının ötesinde, her kesimin karşı taraftaki insanların kendi dinine geçmesini istemesi doğaldır. Dünya tarihinde bu bazı durumlarda gönlün istemesinden öteye geçmiş ve insanların dinlerini terk etmeleri ve yeni dini kabul etmeleri için zorlamalar olmuş, hatta aşırı şiddet kullanılmıştır. Dinin bir gönül işi olduğunu bilen kimseler, bu tür uygulamalara tamamen karşı çıkmış olsa da, dinî değerlerin bilincine ulaşmayan bazı şahıslar, zoraki din değiştirme (asimilasyon) uygulamalarını gerçekleştirmişlerdir.

Osmanlı döneminde de bireysel anlamda insanların kendi dinine zorla geçmesini isteyenler çıkmıştır. Bunlara karşı merkezi otorite, “Osmanlı Devleti reayasından olan bir şahsın kendi rıza ve kabulü yok iken zorlama ile İslam dininin kabul etmesinin sağlanamayacağı ve bu gibi durumların men edilmesi” gerektiğini özenle buyurmuştur. (06/R /1260h, HR. MKT, 3/65) Bu genelgenin yanında konuyla ilgili bireysel şikâyetleri de dikkate alan Osmanlılar, bu konuda taviz vermemişlerdir. Nitekim “zorla ihtida ettirmek amacıyla kız kaçırın Rıfat b. Cemal'in tutuklandığına dair Komanova Kaymakamlığı'nın telgrafı” (16/N /1323h, TFR. I.KV, 109/10813) bu hassasiyete bir örnektir. Hıristiyan halka zor kullanarak Müslüman yapmak isteyen Zeko Ahmed'in durumunu bildiren yazışma benzeri birçok örnek belge bulunmaktadır. (16/N /1323h, TFR. I.KV, 196/19567) Yine Manastır'da

cebren alıkonarak İslamiyet teklif edildiği rivayet edilen Katolik kızın serbest bırakılması ile ilgili kayıt da konuyla ilgili bir başka belgedir. (28/C /1269h, HR. MKT, 58/88)

Bulduğu makamı, İslam'ın genel hukuk ve kuralları çerçevesinde değil de, bireysel anlayışı doğrultusunda kullanan kimseler de, bu tutumlarından dolayı cezalandırılmıştır. Mesela, Osmaniye'ye tabi Berova köyü tahsildarı Cemal Efendi'nin Hıristiyan halka şiddet göstermekte olduğuna dair Osmaniye Kaymakamlığı'nın telgrafı, Osmanlıların bu konudaki ciddiyetlerini göstermektedir. (11/B /1321h, TFR. I.KV, 38/ 3784)

Müslüman olduğu halde kendi dininin buyrukları konusunda yeterli öğretim elde edememiş ve eğitimi de alamamış kimselerin varlığı geçmişte olduğu gibi günümüzde de bulunabilmektedir. Özellikle “hamiyet-i diniye” gibi hasletin, cehalet aşısıyla harekete geçirilmesi sonucu, yanlış anlayarak ve uygulayarak, başka dinden olanların kendi dinine geçmesini şiddet kullanarak uygulama sahasına dökülebilen kimselerin olması mümkündür. Bu halk literatüründe “cahil dost” terimiyle ifade edilmiş ve akıllı düşmanın cahil dosttan daha iyi olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda Yakova civarında Ragova kasabasındaki Katoliklerin din değiştirilmeye zorlandıkları hakkında şikâyette bulunulması üzerine tahkikat yapıldığını belirten belge, Osmanlı devletinin bu tür soruna ilgiyle yaklaştığına bir başka örnektir. (19/R /1321h, TFR. I.KV, 25/2416)

Bu sorunun birçok yerde vuku bulması karşısında resmî yetkililer, bütün devlet topraklarını kapsayacak bir genelge yayınlamışlardır. Buna göre Hıristiyan ahalden bazılarının muvakkaten veya korku sebebiyle dinlerini değiştirdikleri öğrenildiğinden, bunlardan tekrar aslı dinlerine dönmek isteyenlerin serbest

birakılmalarına dair Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Edirne, Erzurum, Adana vesaire vilayetlerle Urfa, İzmit, Bolu vesaire mutasarrıflıklara çekilen telgraf bunun bir göstergesidir. (15/M /1337h, DH. ŞFR, 92/205)

Zorla din değiştirmenin İslam dininde olmadığını farkına varan bazı Gayr-ı Müslimler, bu hoşgörüden istifade ederek, kendi ortamlarından ayrılan kimseleri, devlet eliyle cezalandırmak istemişlerdir. Bunun için de kendi aile çevresinden uzaklaşarak, başta İslamî olmak üzere başka mekânlara ve ortamlara giren yakınlarını devlet erkânına şikâyet etmişlerdir. Nitekim gönülleriyle Müslüman olup çoluk çocuğa karıştıktan sonra aileleri tarafından zorla Müslüman yapıldıkları iddia edilen Yenipazar muhtediyelerinden Emine ve Tuti'nin telgrafını içeren belgede bu husus işlenmiştir. (18/R /1321h, TFR. I.KV, 24/2397; 20/Ca/1321h, TFR. I.KV, 229/22815-1) Konuyla ilgili bir başka örnek de, şikâyet üzerine araştırma yapılan kâhyalık yapan Ramo'nun iki kardeşinin Slaç köyünde evlerinde alıkoydukları hanımların kendi eşleri olup, çok önceden ihtida ettiklerini kaydeden belgedir. (08/R /1321h, TFR. I.KV, 23/ 2237) Bu veriler olayın anlaşılması bakımında aydınlatıcı birkaç örnektir. Arşiv belgelerinde bu konuda yüzlerce kayıtlar bulunmaktadır. Bunlar, zorla Müslüman yapıldığı ile ilgili harici şikâyetlerin dikkate alınması sonucu ortaya çıkan değerlendirmelerdir.

Osmanlı Müslümanlarının dinde zorlama olmadığı ile ilgili İslamî anlayışı içten benimsediklerini gösteren farklı bağlamda başka belgeler de bulunmaktadır. Nitekim Preşova'nın Uslar köyünden Sofya'nın önce ihtida ederek Fatıma adını aldığı, daha sonra ise irtidad etmek için dilekçe verdiği ve bunun kabul edildiği bilgisini içeren belge, buna bir örnektir. (19/R /1321h, TFR. I.KV, 25/2416) Yine, Koçana'nın Pekline köyünden Efimi bint-i Resto adlı bir kadının İslamiyet'e geçmesi ve daha

sonra yeniden eski dinine dönmesiyle ilgili bilgiler de teze bir başka örnektir. (03/Ra/1324h, TFR. I.KV, 124/12366) Bu savı destekleyen bir başka vakıa ise, İşkodra'da zorla Müslüman yapılmak istenince firar eden kişilerden Avusturya'ya sığınan Corc Karayani'nin geri dönmek istemesi üzerine ona ruhsat verilmesi, kız kardeşi Antoniya'nın ise tahliyesi hakkında olan belgedir. Burada muhtemelen bireysel zorlama olmasına rağmen resmî makamlara herhangi bir başvuruda bulunulmaması ve ardından firar edilmesi olayı bulunmaktadır. Nitekim yetkililer, geri dönüş dilekçesini kabul etmiş ve yanlış anlaşılma neticesi tutuklanan kardeşini serbest bırakmıştır. (02/S /1269h, HR. MKT, 51/17)

Bu veriler Osmanlıların genel anlayışlarıyla da örtüşmektedir. Nitekim ihtida eden bu nedenle de yetkililere başvuran kimselerin samimiyeti sorgulandıktan sonra kabul edilmiş veya reddedilmiştir. Bu bağlamdan olarak Aslen Alman Musevilerinden olup, ihtida ederek İsmail Baço isminde biriyle evlenen ve kocasının vefatıyla kimsesiz kalması nedeniyle Dersaadet'e gelen ve Köstence'ye geri iade edilen Fatma'nın, menfaat temini amacıyla İslam kıyafetini muhafaza ettiğinin anlaşılması nedeniyle himayesine gerek olmadığını içeren belge bu bakımdan anlamlıdır. (13/R /1325h, DH. MKT, 1168/72) Yine, ihtida etmek isteyen Haropisyan adlı kadının, tahkikat neticesinde menfaatini kaçırmamak amacıyla muvakkat bir süre için ihtida etmek istediğinin anlaşılması üzerine dilekçesinin geri çevrildiğini içeren belge yine bu bağlamda değerlendirilmelidir. (07/M /1335h, DH. EUM, 2.Şb, 30/11) Osmanlıların bu konudaki hassasiyetlerini gösteren, bazı Ermenilerin sırf maddî çıkar sağlamak amacıyla ihtida etmek istemelerinin ortaya çıkmasıyla müracaatlarına olumsuz cevap verildiğinin kaydedildiği şeklindeki belge, tezle ilgili bir başka önemli veridir. (01/N/1333h, DH. ŞFR, 54/427)

Buna göre ihtida etmek amacıyla resmî yetkililere müracaat eden kimseler, önce araştırılmakta ve ona göre başvurusuna yanıt verilmektedir. Cevabı olumlu olsa bile daha sonraları yapılan ihbarlar da dikkate alınmaktadır. Mesela şikâyetler sonucu yapılan incelemede Müslümanlığı kabul eden bir genç kıza hiçbir zorlama yapılmadığı belirtilmiştir. (29/M /1275h, MKT. UM, 325/3) Yine bir erkek şahsın yani Nevrekob'un Çerasova köyünden Yesro'nun kendi isteği ile İslamiyet'i kabul ettiği dolayısıyla zorlamanın asılsız olduğu kaydedilmiştir. (05/S /1275h, MKT. UM) İhtida eden kimselerin erkek veya kadın olduğundan çok din değiştiren kişinin durumu önemlidir. Bu nedenle daha çok genç kızların kandırılarak İslam dinine geçtiği şeklindeki sav geçerli değildir. Evlilik tercihleri, ailevi durum, âşık olmak gibi gerekçelerden dolayı din değişimi dünyanın her yerinde gerçekleşebilir. Bu Kosova için de geçerlidir. Ancak din değiştirmelerin ağırlıklı olarak cinsiyet ilişkisine indirgemenin sağlıklı bir değerlendirme olmadığı kanaatindeyiz. Nitekim Elmas ve Hakkı tarafından kaçırıldığı iddia edilen Arzay adlı kızın ihtida etmek için kendi arzusuyla gittiğine dair Kumanova Kaymakamlığı'nın telgrafı buna bir örnektir. (14/L /1324h, TFR. I.KV, 148/14717) Bu durum, dinî tercihlerde, birçok etkenin olabileceğini göstermektedir.

Bununla birlikte bizzat kendisinin din değiştirmek istediğini bildiren başvurular bulunmaktadır. Nitekim Macaristanlı olup ihtida etmek isteyen Marya isimli kız çocuğu hakkında Kosova Valiliği'nin telgrafına göre, çocuk yaşta birisinin İslam dinine geçmek istemesinin imkânı merkeze sorulmuştur. (19/B /1326h, TFR. I.KV, 207/20685)

Bu bağlamda değerlendirilebilecek çok özel bir örnek ise, Ermenilerden yirmi yaşını doldurmayan erkek ve kadınların ihtidalarının dikkate alınmaması, yirmi yaşını geçenlerin de aslî dinlerine

dönmelerinde serbest bırakılmasına dair Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden umum vilayet ve mutasarrıflıklara çekilen telgraftır. (07/Ca/1337h, DH. ŞFR, 96/100)

Bu tür girişimlerin yaygınlığından olsa gerektir ki, konuyla ilgili bir genelge yayınlanmıştır. Buna göre Müslümanlarla evlenen Ermeni kız ve kadınlarından eski dinlerine ve ebeveynleri yanına dönmek isteyenlerin serbest bırakılmasına dair Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'nden Edirne, Adana, Ankara vilayetleriyle Maraş, Menteşe ve Niğde mutasarrıflıklarına çekilen telgraf bu iddianın önemli bir belgesidir. (23/S /1337h, DH. ŞFR, 93/300)

Benzer bağlamda annesi ihtida eden on iki yaşındaki kızın Hıristiyan olan pederiyle mi yoksa annesiyle mi kalacağını tespitine dair Kosova Valiliği'nin sorgulaması da farklı bir önem kazanmaktadır. (28/Ca/1324, TFR. I.KV, 134/ 13301) Buna çözüm olarak, 12 yaşındaki çocuk öncelikle güvende olması için birkaç gün emin bir kimsenin yanında tutulmakta, ardından anne ve babasından hangisini tercih ederse, ona teslim edilmektedir.

Osmanlılar bir başka dinden İslamiyet'e geçmek isteyen bir kimsenin durumu konusunda çok hassas davranmışlardır. Zorla din değiştirmenin kendi dinî prensipleriyle uyuşmadığını ispat bağlamında ve ikna sadedinde, önceki dinin ileri gelenlerinin (Ruhanî reisler) bu konuda bilgilendirildiği anlaşılmaktadır. Nitekim "İhtida talebinde bulunan şahısların ruhanî reisler ile görüşürülmesi usulden olduğu, fakat kişi görüşmek istemediği zaman meclis-i idare tarafından ihtida işlemlerinin yapılmasına dair Kosova Valiliği'ne gönderilen yazı dikkat çekicidir. (09/N /1326h, TFR. I.KV. 210/20925)

Konuyla ilgili olarak, Priştine'de sakin Sırb Ortadoks Cemaati metropolit vekili öldüğü

halde, yerine kimsenin tayin edilmediği, ihtida eden bir kaç Hıristiyan kızın ihtida muamelelerinin ruhanî bir memur bulundurulmadan yapıldığının anlatan belge, önemli bir örnektir. (10/Za/1320h, TFR. I.KV, 8/746)

Osmanlı topraklarında eğer bir bireyin zorla dininin değiştirildiği olayı gerçekleşmiş olsa idi, mutlaka dikkate alınır ve kayıtlara geçerdi. Nitekim zorla din değiştirdiği iddiaları bireyin eşi, ailesi ve yakınları veya önceden içerisine bulunduğu grup veya cemaat tarafından ileri sürülebilmektedir. Bir din değiştirme iddiası veya ihtida başvurusu olduğunda birinci derecedeki şahsın kendisine mutlaka başvurulmakta ve onun görüşleri dikkate alınarak yetkili merci tarafından karar verilmektedir. Öte yandan Mesela, zevcesinin İsmail Onbaşı tarafından kaçırıldığını iddia eden Drako'nun dilekçesi üzerine yapılan incelemede kadının zorlama görmeden kendi arzusuyla ihtida ettiğinin anlaşıldığına dair Kumanova Kaymakamlığı'nın telgrafi konuyla ilgili önemli bir veri sunmaktadır. (03/Ra/1324h, TFR. I.KV, 93/9261) Bazı durumlarda resmî müracaat olmasa da kulaktan duyma ve halkın arasında gezinen söylentilerin de dikkate alındığı anlaşılmaktadır.

Bazen de ülke dışından gelen itirazlar doğrultusunda iddialar incelemeye alınmıştır. Mesela Priştine'de hiçbir zorlama olmaksızın ihtida eden Katoliklere ve Rumeli'de bulunan Katolik ruhbanıyla müesseseleri hakkında Avusturya ve Macaristan hükümeti tarafından ortaya atılan himaye iddiasının gerek hukuk ve gerekse anlaşmalara ve fiiliyata aykırı olduğuna ve teferruatına dair Kosova Valiliği'nin tahrirata dikkat çekicidir. (04/Ca/1326h, TFR. I.KV. 199/19873)

Din değiştirme iddiaları veya ihtida olayları konusunda Osmanlı hassasiyetinin ileri bir boyutta olduğunu gösteren belgeler de mevcuttur. Mesela, Siroz'da

mütemekkin reâyâdan bir kızın, zorlama olmaksızın Karadağ Nâibi huzurunda İslamiyet'e girdiğine dair Siroz İdare Meclisinin mazbatasıyla takdim eden Selanik Müşiri Mehmed Vâsıf'ın yazısı, sıradan bir ihtida olayının üst derecedeki devlet ricali tarafından ne kadar önemsendiğini göstermektedir. (03/Za/1260h, A. MKT, 18/17)

Öte yandan Kosova bölgesinde görev yapan, din görevlilerinin çoğunun, istisnalar olabilir, daha çok Müslümanların sorunlarıyla ilgilendikleri, Hıristiyanların din değiştirmeleriyle meşgul olmadıkları ve bu konuda sosyal otoritelerini kullanmadıklarını vurgulayan birçok belge bulunmaktadır. Nitekim Köprülü'de ihtida eden Vasiliki Kostandio Vaviroblo adlı 17-18 yaşlarında bir kızın ihtidasının, kendi 'ahvali' dairesinde cereyan ettiğine ve bunda alay imamı Ziya Efendi'nin 'kat'iiyen' etkisinin olmadığına dair Kosova valisinin tahrirata, tezle ilgili önemli bir veridir. (17/Z/1321h, TFR. I.KV, 53/5255)

Din değiştirmek, iradî bir olgu olması nedeniyle bireyseldir. Bu nedenle insanlar dinî tercihte hürdürler. Bu hiçbir zaman devlet idaresini yakından ilgilendiren bir husus değildir. Sonuçta Osmanlı devleti bir yönetim biçimine sahipti. Burada insanlara sunulan hizmette, din ayrıcalıklı olmamıştır. Bunun bir delili, onların Anadolu'dan daha çok Batıya yatırım yapmalarındadır. Buna rağmen devlet, siyasî otoritesini dinî alanda da kullanmadığını kanıtlarcasına, bireysel dinî tercihler, bizzat devlet yetkililerinin ilgi alanına girmiş, din değiştirme işinde bir zorlama olup olmadığı sorgulanmıştır. Mesela, yukarıda kaydedilen örnekler arasında, zorla ihtida ettirmek için kız kaçırarak Rıfat b. Cemal'in tutuklandığına dair Komanova Kaymakamlığı'nın telgrafi, bu anlayışın açık bir göstergesidir. (06/R /1322h, TFR. I.KV, 64/6327)

Din hürriyetini geniş anlamda uygulamış olan Osmanlı devleti, halkın idaresinde yürürlükte olan kanunları uygulamış, insanlara o kanunlar çerçevesinde muamele etmiş ve bu konuda tarafsız davranmaya özen göstermiştir. Nitekim Hıristiyanlar aleyhinde haksızlığı görülen Mitroviçe kadısının bu tutumundan dolayı yerinin değiştirilmesi ve orada görevli Polis Mahmud Efendi'nin tevkif altına alınmasını içeren belge, devlet yetkililerinin bu konudaki kararlılıklarını göstermektedir. (04/S /1321h, TFR. I.KV, 14/ 1340)

Tez bağlamında bir başka örnek ise, Mülazım Rahmi Efendi'nin Duçan Manastırı'nda papaz ve Rus çarı aleyhinde sözler söylediği için hakkında tahkikat yapıldığı ve yirmi gün hapis cezası verildiğini bildiren Kosova Valiliği'nin tahrirati, önemli bir veridir. (07/M /1326h, TFR. I.KV, 189/ 18822)

Bazı Müslümanların kişisel hevesleri sonucu bazı Hıristiyanları suçlama ihtimali karşısında devlet yetkilileri, önyargısız araştırma ve inceleme uygulamışlardır. Mesela Prizren'den bazı Müslümanların Odri köyüne giderek Miloş Marnikoviç'in evinde misafir kalmak istemeleri sonucu, Miloş kabul etmeyince hükümete onun komiteci olduğunu söylemeleri, devlet tarafından incelemeye tabi tutulmuş ve iddianın gerçek olmadığı şeklindeki boyutuna ulaşılmıştır. (10/R /1321h, TFR. I.KV, 23/2268)

Yine devlete sadık Hıristiyanlar oldukları halde Babıâli köyü Müslüman ahalisinin zulmünden bıktıklarını bildiren Kolaşin'in Rakit köyünden Gorgi ve dört arkadaşının telgrafı önemli bir veridir. (23/C /1321h, TFR. I.KV, 36/3555)

Öte yandan Koçanalı Hilmi Bey'in öldürülmesinden dolayı Müslümanların Hıristiyanlardan intikam almasına meydan vermemek için gerekli tedbirlerin alınması

ile ilgili yazışma da ciddi bir kaynaktır. (10/Ca/1326h, TFR. I.KV, 200/19956)

Dinî farklılığın toplumsal ayırışma neden olmaması konusu da Osmanlıların hassas oldukları konulardan birisidir. Mesela, Kurşunlu Hapishanesi'nde Hıristiyan mahkûm İstefçe'nin, Müslümanların kendisine fiil-i şeni yaptıkları yolundaki şikâyetinin kasıtlı olduğu ve hapishanede Müslüman-Hıristiyan ayrımı çıkarılmak istendiğinin anlaşıldığına dair hapishane müdürünün yazısı, Osmanlıların ayırımcılık ve kayırmacılık yapmadığı tezinin önemli bir delilidir. (24/R /1321h, TFR. I.KV, 25/2489)

Osmanlılar, dinde zorlama olmayacağı şeklindeki hoşgörülerini gerçekçi bir şekilde yansıttıkları gibi, diğer din mensuplarına saygı ve hukuksal eşitlik ilkesini uygulamışlardır. Bu nedenle topraklarında yaşayan Gayr-ı Müslimlerin sosyal yaşantılarını ciddi anlamda dikkate alarak, onlara din, gelenek ve görenekleri doğrultusunda muamelede bulunmuşlardır. Mesela, ahalisi Hıristiyan olan köylere Hıristiyanlardan bekçi seçilmesinin gerekliliği hakkında Kosova Vilayeti'ne gönderilen yazı, tezle ilgili önemli bir veridir. (27/M /1321h, TFR. I.KV, 12/1271; 01/Ra/1324h, TFR. I.KV, 124/12343)

Cami, mescit ve diğer dinlerin tapınaklarına saygıda çok hassas olan Osmanlılar, bu kutsal mekânların her türlü olumsuzluklardan arındırılması için elinden geleni yapmıştır. Mitroviçe'nin Bolatin köyündeki Bolatin Kilisesi'nin, etraftaki Müslümanlarca horlandığı ve etrafında hayvan otlatıldığı hakkında Mitroviçe Rusya Konsolosu Vekili Mösyö Maşkof'un telgrafının dikkate alınması, bunun bir göstergesidir. (10/R /1321h, TFR. I.KV, 23/2268)

Yine, Yenipazar kasabası yakınında Petrova Kilisesi'nin yanına kahvehane inşasının uygun olmayacağı ile ilgili belge,

Osmanlıların mabetlere olan hassasiyetlerinin boyutunu sergilemektedir. (27/Z /1320h, TFR. I.KV, 11/1067)

Osmanlıların bu tutumlarının hareket merkezi konuyla ilgili Kur'an buyruklarıdır. Mesela, "Eğer Allah insanların bir kısmını bir kısmı ile defetmeseydi manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan mescitler elbette yıkılırdı. Şüphesiz Allah kendi dinine yardım edene yardım edecektir" (el-Hac, 22/40) mealindeki ayet bunun bariz bir göstergesidir.

Öte yandan iyi ve kötünün belirli olduğu, doğru ve yanlışın ise açık olduğu anlayışından hareket eden Osmanlılar, ortada olan kötü fiilin kim, grup ve kesim tarafından yapıldığının önemli olmadığı, asıl mühim olanın, fiil olduğu düşüncesinden hareket etmişlerdir. Bu nedenle de nereden gelirse gelsin, 'fiil-i şeni' in cezalandırılması gerektiği kanaatinde idiler. Konuyla ilgili merkezin, Yakova'da Hıristiyanlar aleyhinde kötü fikir beslediği hissedilen Müslümanların kimler olduğunu ve alınan tedbirleri Yakova Kaymakamlığı'na sorulması sonucu alınan cevabî yazı tezle ilgili gerçekçi bir örnektir. (23/Ca/1321h, TFR. I.KV, 31/3040) Bu belgede, "kötü fikir beslediği hissedilen" ifadesi, hassasiyetin boyutu konusunda önemli bir veridir.

Osmanlıların, Gayr-i Müslimlere sunmuş olduğu imkânın bir değerlendirilmesi açısından onların çocuklarının eğitimlerine özen gösterdiğini ifade eden, Akova kazaları Hıristiyan çocuklarına mahsus tesis düşünülen sekiz adet mektep hakkında Senice Mutasarrıflığı'nın mufassal tahrirati önemli bir veridir. (26/B /1325h, TFR. I.KV, 173/ 17270)

Yine Hıristiyan temsilcilerinin yerel idarede sorumluluk alması, temsil edilmesi açısından, Mitroviçe Meclis-i İdaresince tayin olunacak azanın seçiminde reis-i ruhaninin de bulundurulmasına dair

yazışmalar, konuyla ilgili bilgiler sunmaktadır. (27/Ra/1324h, TFR. I.KV, 127/12663)

DEĞERLENDİRME

İslam dininin ana kaynağı olan Kur'an, hiçbir şekilde zorlamanın dinde olmadığını vurgulamıştır. Bu hüküm, bir başka dinde olan kimsenin zor kullanılarak İslam dinine geçmesinin sağlanması durumunda da aynıdır. İslamî prensiplerle hareket ettiği düşünülen ve dinî özgürlüğü ileri boyutta temsil eden Osmanlılar, hâkim oldukları topraklarda yaşayan teba'yı 'millet' olarak sınıflandırmıştır. Bu hukuksal açıdan bir sınıflandırma olup, din eksenli işlenmiştir. Buradaki temel felsefe, insanların mensup oldukları dinlerinin kural ve hukuku çerçevesinde yargılanmasıdır. Bu ise daha önceki dinlerde bulunmayan bir ayrıcalık olup, İslam'ın evrensel yapısını temsil eden, Ehl-i kitap tanımının bir tezahürüdür. Zira Kur'anî bir terim olan Ehl-i kitab, daha önceki dinlerin kendilerinden öncekilere tanımadığı bir statüdür.

Osmanlılar, Balkanları fethettiklerinde, yerel halkın her türlü kültürel ve dinî yapısını koruma altına almıştır. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u aldığı anda, Ehl-i kitab milletinin konumu, din adamlarının ve tapınakların durumu ile ilgili ilk konuşması bu konuda parlak bir örnektir.

Dinden kaynaklanmayan bireysel uygulamalar hemen hemen her dinde bulunmaktadır. Bu nedenle çok az sayıda bulabileceğimiz Osmanlı yetkililerinin veya Müslümanların, din değiştirmeye zorladığı kimselerin mevcut olması, genel anlayış ve kitleyi sorumlu tutmaz. Bu tür bireysel uygulamalarda ise daha çok maddî ve nefsanî çıkar gibi başka etkenler rol almaktadır.

Osmanlı arşiv verilerine göre Kosova'da ihtida etme ve din değiştirme olaylarının büyük çoğunluğu kendi istek ve arzuları

doğrultusunda, bilinçli bir şekilde gerçekleşmiştir. Yerel idareciler, üstün bir şeffaflık göstererek, İslam dinini tercih eden kimseleri, ruhanî reislerin huzurunda sorgulamıştır. Bu ise Osmanlıdaki din özgürlüğünün en üst düzeyde göstergesi olmuştur. Öte yandan çocukların, ölüm, ayrılma ve anne ve babanın birisinin din değiştirmesi gibi bir durum oluştuğunda, birlikte yaşayacağı anne ve babayı seçme hakkının çocukta olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda çocuğun dinî tercihi ailesine bırakılmıştır. Ayrıca ihtida ederek Müslüman olan bazı kimselerin yeniden eski dinlerine dönmek istemeleri de geri çevrilmemiştir.

Bu değerlendirmeler içerisinde ‘mürted’, ‘zındık’ gibi olgular dikkate alınmamıştır. Zira bir tür anarşizm, terörizm hareketi olan zındıklık, ilhad gibi hareketler, genelde din karşıtı olmak ve özelde ise İslamiyet aleyhinde bulunmak ya da toplumsal huzuru bozmak suretiyle gerçekleştiğinden, bu husus İslam hukuku içerisinde farklı bağlamlarda değerlendirilmektedir.

Dinî argümanlar kullanarak, resmî idare aleyhinde bulunmak da bu alan içerisinde değerlendirilmemektedir. Zira burada mevcut idareye başkaldırı olduğundan, eylem dinî olmayıp siyasîdir. Mesela, Varoş mahalleli Eftim veled-i Yanaciko'nun hükümet aleyhinde ileri geri konuşmasının, tahkikat sonucu gerçek olduğunun anlaşılması sonucu adliyeye teslim edildiğine dair Palanga Kaymakamlığı'nın telgrafı, bu statüde değerlendirilmelidir. (29/N /1322h, TFR. I.KV, 78/ 7745) Böyle bir durumda yöneticilerin tutumu aşağı yukarı bütün dünyada aynıdır. Bu nedenle kilisede silahlar ve bombalar bulundurmamak suretiyle devlet aleyhinde çalıştığı için cezalandırılan papaz Nao'nun durumunu buna göre değerlendirmek gerekir. (04/R /1321h, TFR. I.KV, 22/ 2194)

Bu tür siyasi eylemlerin bir göstergesi olarak, Sırp konsolosunun, Müslümanların Sırplıları rahatsız ettikleri yolundaki iddiası karşısında, halkın çoğunluğunun Sırp konsolosu ile Metropolit'in aleyhinde fikir beyan ettiklerine dair Priştine mutasarrıfının telgrafı, tezle ilgili çarpıcı bir örnektir. (16/Ca/1321h, TFR. I.KV, 30/ 2971)

KAYNAKLAR

ARMANİAN, Serkiz Karakoç, **Kulliyat-ı Kavanin**, TTK Kütüphanesi, Ankara, nr. 2599

GÜNAY, Ünver (1990), “**Tendance de Tolerance Religieuse Dans la Culture Turque**”, EÜİFD, Kayseri

ISFEHÂNÎ, Râgıb (1988), **el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân**, “h-d-y” md. nşr. Muhammed Seyyid Kilani, Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebî

MÂTÜRÎDÎ, **Te'vilâtü'l-Kur'ân**, İstanbul, Selim Ağa Kütüphanesi, no. 40

SİBLİ, Mevlana (1974), **Asr-ı saadet**, nşr. O. R. Dogrul, İstanbul

Siyar Aba al-Batarika, Paris Biblioteque National, Nr. 301

SPHRANTZES, Georgios (1938), **Chronicon**, Benn

TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri

TUNÇ, Cihat (1989), “İslam Dinine Göre Hidâyet ve Dalalet”, EÜİFD, VI

TURAN, Osman (1971), **Selçuklular ve İslamiyet**, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu

YAVUZ, Yusuf Şevki (2004), “Hidâyet”, **DİA**, XVII, 474–475

Adil Seyman

BALKANLAR'DA ALEVİ BEKTAŞİLİK

**Yüksek Lisans Tezi
(V. Bölüm)**

C. BALKANLAR'DA ALEVİ - BEKTÂŞİLİĞİN DOĞUSU VE GELİSMESİ

Balkanlar'a Anadolu Türkleri'nin yerleşmesi ve heterodoks hareketler Sarı Saltık ve Türkmenleri ile başlatılır. Sarı Saltık'ın Dobruca'daki faaliyeti ve faaliyet alanıyla ilgili en geniş popüler bilgi Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde bulunmaktadır. Seyahatname'de Evliya Çelebi sık sık gerçeklerle efsaneleri birbirine karıştırarak Anadolu'dan Balkanlara Müslüman Türk'ün ilk kalıcı yerleşmesini anlatır. Sarı Saltık Türkmenleri'nin Balkanlar'a ayak basmaları ile ilgili ise biri diğerinden farklı daha bir çok anlatım söz konusudur. Ancak tarihsel olarak gerçeğe en yakın bilgi, Sarı Saltık ve çevresindekilerin İzzettin Keykâvus ile Balkanlar'a ayak bastıkları yönündedir.

Buna göre Karaman Türkmenlerinin Konya'ya karşı 1261'deki saldırıları karşısında yenilen Selçuklu Sultanı II. İzzettin Keykâvus yandaşları ile birlikte uç Türkmenlerinin yanına sığınır ve sonunda da Bizans'a kaçmak zorunda kalır. Keykâvus'un batıya doğru bu kaçıışı Balkan tarihi ve Balkanlar'da İslamlaşma ile yakından ilgilidir. Baba Saltık, İzzettin Keykâvus ile Batı'ya göçen

Babaîlerdendir. Daha sonra II. Bayezid'in 1484 Akkerman seferinde onardığı Dobruca'daki türbe ve zaviyesi heterodoks dervişlerin merkezi olmuştur. Keykâvus'u destekleyen Türkmenlerden kırk kadar Türkmen obası kendisine Bizans topraklarında katılmış ve Bizans imparatoru tarafından Dobruca'da yerleşmelerine izin verilmiştir. Sarı Saltık'ın Türkmenleri Baba Dağı bölgesinde yerleşmiş ve güçlü Altınordu emiri Nogay'ın koruması altına girmişlerdi.

Nogay Müslüman'dı ve Sarı Saltık'ın etkisi altındaydı. Paul Wittek'e göre bu Türkmen grubu Keykâvus'a bağlılıkları nedeniyle Gagavuz adıyla anılırlar. Balkan Türklerinin büyük destanı Saltıknâme'de Baba Saltık aynı zamanda Balkanlar'da İslamiyet'i yaymak için savaşan bir alperen gazi olarak gösterilir.220 XIV. Yüzyıl sonlarında Osmanlılar bu bölgeyi kontrolleri altına alınca Dobruca uç kuvvetlerinin ve heterodoks hareketlerin özellikle Babaî-Abdal dervişlerin Balkanlar'da başlıca faaliyet merkezi olacaktır.

Sarı Saltık Türkmenlerinden sonra, Balkanlara Anadolu'dan yapılan Türk akınları Karesi Beyliği kurulduktan sonraki döneme rastlamaktadır. Bu akınların sonucu yerleşme olmamıştır. Çanakkale Boğazı bir yerleşmeyi zorlaştıran başlıca engeldi; geçen küçük kuvvetler, yerli güçler tarafından sarılma ve yok edilme tehlikesiyle karşılaşıyorlardı.

Akın önderleri 1352'de Osmanlılar Çimpe (Cinbi) kalesinde bir köprübaşı oluşturana kadar, öte yakaya ya Balkanlı devletlerin hizmetine ücretli asker olarak, ya da yağma için geçmişlerdir. Aydın-oğlu Umur Bey bu akıncı beyleri içinde en dikkat çekici olanıdır. Umur Bey Bizans taht çekişmelerini kullanarak, Kantakuzenlerle ittifak kuracak, 1340'larda 300 gemiyi bulan donanması ile İzmir'den Balkanlar'ın her kösesine uzanabilecektir.

Bizans onu durdurmak için Batı Hıristiyan âlemini harekete geçirmekten başka çare bulamayarak, Haçlıları imdada çağırarak, 1344'de Batı Haçlıları İzmir kalesini alıp Umur Bey'in denize çıkmasını önlemişlerdir. Bu durumda Batı Anadolu gazileri Balkanlar'a geçmek için Çanakkale Boğazı'na yönelmiştir. XIV. yüzyılın bu son çeyreğinde Osmanlılar Karesi'ye yerleşmiş bulunuyorlardı. Osmanlı ülkesi böylece Anadolu gazilerini Balkanlara sevk eden başlıca hareket üssü halini almıştır.

Karesi Sancağı bu dönemde Anadolu'da Türkmenlerin en yoğun buldukları yerlerden biridir. Özellikle İstanbul'un fethinden önce 'Rumeli Kapusu' olarak adlandırılan bu bölgeye Rumeli'ne geçmek veya geçirilmek üzere Oğuz boyları akın akın gelmekteydi. Karesi sancağındaki Türkmen ve Yörüklerin çokluğu bu nedenle şaşırtıcı olmamalıdır.

Osmanlılar'ın kısa zamanda 'uç'taki diğer beylikler arasından sıyrılıp önce bölgesinde önemli bir güç haline geldikten hemen sonra Balkanlar'a sıçraması tarihçilerin daima ilgilerini çekmiştir. Osmanlı'nın Balkanlara geçmesinde belki bir sebep yukarıda zikrettiğimiz Karesi'deki birikimdir. Ancak bu birikim Türkmen ve Yörüklerin başıbozuk bir birikimi olarak görülmemelidir. Hala aşiret düzenini sürdüren bu gruplar eski Türkler de olduğu gibi İnalçık ve Barkan'ın altını çizdiği bir tür saman geleneğini sürdüren Babaî derviş ve şeyhlere bağlıydılar. Köy ve asiret velîsi olarak değerlendirilebilecek 'bu dervişlerin bugün artık Balkanlar'da oynadığı rol ve onların önemi çok daha iyi anlaşılmıştır. Bu durum öncelikle M. Fuad Köprülü, Ö. Lütü Barkan, Kissling, Birge, Babinger ve Hasluck ile daha birçok araştırmacının çalışmalarıyla ortaya konmuştur.

Osmanlı sultanlarıyla bu derviş gruplarından olan Rum abdalları arasında büyük bir yakınlaşma olagelmıştır. O

zamanki Osmanlı yapısı asiret yapısı olduğundan popüler İslam'a da yakındır. Ayrıca bunda bir siyaset de söz konusu olabilir. Diğer taraftan Kayı boyuna yakınlık da göz önüne alınmalıdır. Burada ideolojik kaynak Rum Abdallarıyla, siyasi kaynak Kayılı olmakla sağlanmıştır.

İnalçık yorumuna göre bu Babaî dervişleri sultana isyan eden türden dervişlerdir. İnalçık dervişleri ikiye ayırır, devlete bağlı olup sultandan vakıf kabul eden uyumlu dervişler ile devlete karşı olan (Şeyh Bedreddin, Otman Baba gibi) dervişler. Abdal Babalar kutbiyye inancında olup her devirde 'kutb'u-l aktab' olan velînin cezbe halinde Allah'la sürekli bir iletişim içinde olduğunu iddia ederler. Toplumda haksızlığa uğrayanların hakkını almak için gerekirse isyana öncülük ederler. İnalçık Sah Kulu'nu da bu grupta değerlendirir. Edebali'nin dayandırıldığı Vefaiyye ise İnalçık'a göre her zaman ihsanlara açık, şeriata saygılı, uyumlu bir tarik olmuştur.

Diğer taraftan Şeyh Edebali de aynı Hacı Bektâş gibi bir Baba İlyas halifesidir. Dinsiz ve kafirleri İslamiyet'e kazandırmakla meşgul olan hali vakti yerinde bir yüce kişidir. Şeyh Edebali ve Hacı Bektâş'ın adeta farklı bir yol çizmişler gibi Babaî ayaklanmasına katılmadıklarını görüyoruz. Hacı Bektâş ise artık yeni şartlarda dünya saltanatına tamah etmemekte bir küçük köyde adeta unutulmayı beklemektedir.

Baba İlyas soyundan, tarihçi Âşık Paşazâde kendisi de Vefâiyye'den olup tarihinde Vefâiyye şeyhi Edebali'ye olağanüstü bir yer vermiştir. Onun anlatımında Edebali Osman Gazi'nin şeyhi, mürşidi ve İslam hukukunu ilgilendiren önemli konularda danışmanıdır. Osman adına hutbe okunması fikri ortaya atıldığında Tursun Fakîh Osman Gazi'nin kayınatası Edebali'ye danışır. Edebali'nin akrabaları ahîler o zaman beylikte nüfuzlu kişilerdir.

Eski Osmanlı rivayetlerinde Ahiler, Alpler, Alperenler Osman Gazi'nin en yakınları olarak gösterilirler. Osman, bir Ahi şeyhi olması kuvvetle muhtemel olan Şeyh Edebalı'nın irşadı ve beline kılıç bağlaması ile(bu tam bir ahi âdetidir) gazi olmuş, gaza akınlarına başlamıştır. Alpler, Orta Asya Türklüğündeki kahramanlık geleneklerine bağlıdır.

Asık Paşazâde'nin dört tâifeden biri olarak Rum Abdalları ve Ahilerle bir arada aktardığı 'Gâziyân' daha önceleri Baba İlyas'ın torunu Asık Paşa'nın henüz 1310'da yazdığı Garibnamesi'nde Alpler olarak geçmektedir ki ilginçtir. Asık Paşa'nın İslam öncesi Türk toplumunda bahadırlar için kullanılan 'alp' terimini seçmesi ve 'alp/alperen' olmak için dokuz şart sayması da önemlidir. Âsık Paşa'nın bu şartları Âhiler'in fütüvvet kuralları ile de paraleldir.

Böylelikle Orta Asya'dan itibaren Türklerin alp olarak adlandırdığı, İslam'dan sonra Âsık Paşa'nın yerinde benzetmesi ile alperen olarak anılmaya başlayan aynı zamanda o dönem Bektâşiliğinin dört toplumsal dayanağından da biri olarak Gâziyân-ı Rûm'un zamanla evrilerek sonuçta bir misyon çerçevesinde yavaş yavaş akıncı topluluklarına nasıl dönüştüğünü öğrenmiş oluyoruz.

Hasluck, Anadolu, Rumeli ve Arnavutluk'taki Bektâşi evliyalarının tipolojilerinde her birine özgü olmak üzere özel değişiklikler olduğu kanısındadır. Hasluck'a göre Anadolu'daki evliyalar Hacı Bektâş-ı Velî tarzında birer mürşiddirler. Ancak Balkanlardaki evliyalar, Türk dönemine ait olmalarından dolayı mürşid olmaktan çok savaştı sayılırlar. Bu fark belki İnalçık'ın yorumu ile birlikte ele alınmalıdır. Bu abdal ve alperenler siyasi yönü olan birer lider olarak, Osmanlı ile birlikte Balkanlar'ın Türkleşmesi ve İslamlaşmasına hizmet etmiş olmaktadır. Dolayısıyla bu fark

salt bir derviş modeli farkı olmamakta, Balkanlar'da Türklük ve İslamlaşmaya giden uçlarıyla temelde Balkan Bektâşilerinin ayrımını oluşturmaktadır. Çalışmamızın ilk bölümünde değindiğimiz Babaî isyanının merkez noktaları yeni şartlarda Balkanlarda Bektâşi varlığına temel oluştururken Osmanlı ile ortak bir ideal paylaşılmaktadır.

Vilâyetnâme'de anlatıldığına göre, "din askına kafire kılıç vuran" Osman Bey'le görüşen Hacı Bektâş Velî'nin Osman Gazi'ye tekbirleyerek "elifî tac" giydirip, belindeki kemeri çıkartarak, kuşattıktan sonra "Bunları al! Seni din düşmanlarına havale ettik. Senin basındaki tacımızı gören kâfirler, kılıcına karşı duramasınlar, kılıçları seni kesmesin. Nereye varırsan galib gel. Önünden sonun gür gelsin. Kimse senin soyunun sırtını yere getiremesin. Hünkâr adını sana bağışladım, senin soyunun adını bu adla ansınlar. Gün doğuşundan gün batısına kadar çeragin yansın. Rum Erenleri bu makamı birisine vermek istedi, her biri bir eri tuttu. Bense yedi yıldır senin ve soyunun ruhlarını velayet kabzasında saklayıp durmadayım" dediğine inanılmakta, böylelikle Hacı Bektâş, Osman Gazi'ye ve onun sahsında bütün nesline sahip çıkmış olmaktadır.

Ahmet Yasar Ocak, 'Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler' adlı eserinde Hasluck'tan da yararlanarak bu velî tiplerini ele alırken misyon sahibi velîler başlığı altında gazi-savaşçı velîler, misyoner velîler, meslek pîri velîler olarak velîleri ayırır. Meslek pîri velîler ahiler iken, misyoner velîler Hacı Bektâş ve halifeleri, gazisavaşçı velîler ise Sarı Saltık, Abdal Musa, Seyyid Ali Sultan ve Otman Baba olmaktadır. Vilâyetnâme'ye göre Hacı Bektâş, bu Rum Abdallarının hepsinin basıydı. Elliyedibin Rum ereninin basına onu Ahmed Yesevi göndermişti. Gerçekte yekpare bir durum arz etmeyen bu gruplardan daha sonra, Abdallarla Ahiler bütünleşmek ve Bektâşilik içinde belirginleşmek durumunda kalmışlardır.

Osmanlı'nın akıncı güçleri her zaman bu abdallarla iç içe olmuşlardır. Bu belki onların misyonları gereği olmakla beraber daha çok sosyal aidiyetlerinden dolayıdır. Osmanlı ve kısmen Selçuklu Devletleri bu sosyal zemini çok iyi değerlendirmişlerdir. Şeyh Bedreddin isyanına baktığımızda da Şeyh Bedreddin'i, Otman Baba Vilâyetnâmesi'ni incelediğimizde de Otman Baba'yı alttan alta destekleyenlerin uçlarda yasayanlarla sınırlı olmadığını akıncı beylerinin de bu desteklerde bulunduğunu görürüz. Bu desteğin kaynağı aslında derinlemesine incelenmelidir. Bu isyanların salt bir sınıf problemi ve dista kalanların isyanı olarak anlaşılamayacağı fikrindeyiz. Bu destegin, dolayısıyla Balkan Alevi-Bektâşiliğinin ana kaynağının bir şekilde bu topraklarda iskan edilen Anadolu'dan kendi köy ve aşiret Velfileri ile gelen topluluklar olduğu ortadadır.

Osmanlı'da iskânın başlıca üç kaynaktan beslendiği tespit edilmiştir. Birincisi; ordu ile birlikte veya ordunun önünde gelenlerdir. Bu grubu dervişler başlığı altında ele aldık. İkincisi sürgün olarak gelenler, üçüncüsü ise Yörük teşkilatı içinde yer alanlardır.

Osmanlı iskân hareketi sırasında, göçmenler ne türlü gelmiş olurlarsa olsunlar, onları küçük birimler halinde yerleştirmeyi prensip edinmiştir. Göçerlerin yaşam biçimi buna uygun olduğu için zorluk çekilmemiştir. Türklerin Rumeli'ye yerleşmesi ile Anadolu'ya yerleşmesi arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Anadolu'ya gelenler aşiret reislerinin yönlendirmesi ile güvenli bölge arayışı içinde Batı Anadolu'da yerleşmişlerdir. Rumeli'deki iskân tamamen devletin denetiminde yapılmıştır. En yoğun iskan bölgesi ise Alevi-Bektâşiliğin yine en yoğun olarak bulunduğu Dobruca ve Deliorman bölgesi olmuştur. Alevi-Bektâşi inanışlarının yoğun olarak bulunduğu bu bölgeye

Anadolu'dan göç eden veya göçe zorlanan, sürgün gönderilen Türkmen ve Yörükler eliyle söz konusu inanışların taşındığı görülmektedir. Bu nüfus Baki Öz'ün iddia ettiği gibi burada Alevi ve Bektâşiliği seçmiş değildir. Dolayısıyla Rumeli'de bugün bile bu denli Alevi yerleşiminin olmasının nedeni buranın bir Alevi sürgün yeri olmasından dolayıdır. Prof. Barkan "Osmanlı'da Sürgünler" makalesinde bu olayı net olarak ortaya koymaktadır.

Rumeli'ye gelenlerin tamamı sürgün şeklinde gelmemiştir. Askeri bir hizmet olan Yörük Teşkilatı içinde tayin edildikleri yerlere gelenler olduğu gibi çevre koşullarının değişmesi ile göç etmek zorunda kalanlar da olmuştur. Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal ayaklanmaları, Şahkulu Ayaklanması ve Saruhan Bölgesinde suhte ve celali olayları sırasında da halk köyleri boşaltmıştı. Bunların arasında da Rumeli'ye göç edenler olmuştur. Bütün iskânlar ve Anadolu'dan Rumeli'ye doğru olan nüfus hareketi göz önüne alındığında Balkanlara Türk nüfusun iskânının sürekli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Alevi ve Bektâşiliğin, Bedreddin isyanı gibi isyan ve diğer toplumsal olayların ya bu göç alan veya göç veren yerler de olduğunu görürüz. Batı Anadolu'da ve Deliorman'da eşzamanlı başlatılan Şeyh Bedreddin ile Börklüce ve Torlak Kemal ayaklanmaları Anadolu ile Rumeli arasındaki fikri iletişimin kolaylığından dolayı hızla gelişmiştir. Ayrıca Şeyh Bedreddin'in 1420 tarihinde idam edildiği göz önüne alınırsa Saruhan'dan yapılan sürgünün anılarının geçen 20 – 25 senede henüz silinmediği açıkça ortadadır. Bu ortamda Şeyh Bedreddin'in Anadolu ve Rumeli'deki müritlerinin bir araya gelmesi çok kolay olmuştur.

Balkan Yarımadasına sağlanan göçler çoğunlukla Karesi ve Saruhan kaynaklıdır. Ö. L. Barkan Rumeli'ne Karesi ve Saruhan'dan ya gönüllü veya mecburi

olarak göç edenlerin çoğunlukla uçlara yerleştirildiklerini ve akıncı olarak vazife aldıklarını kaydetmektedir. Rumeli'deki köylerle Saruhan ilindekiler karşılaştırıldığında büyük oranda aynı adı taşıdıkları görülmesi; bu köy adları araştırıldığında ortak baba, dede ve şeyhlerin adına veya aşiretlere ulaşılması önemlidir.

Örneğin burada bulunan kazalardan Aydos, Karnabad, Pravadı, Varna, Kozluca ve Hacıoğlu Pazarı gibi kazalara Saruhan'dan gelen göçerlerin yerleştirildiği, köyler arasında baba, dede ve şeyhler adına kurulmuş çok sayıda yerleşimin bulunduğu tespit edilmiştir. Bunların bazıları Kozluca Baba, Tavsan Baba, Taptık Baba, Hüssam Baba, Süca Baba, Pir Can Baba (Doğuca), Otman Baba, Sindel Baba adına kurulan köylerdir. Söz konusu zaviyelerin en önemlisi Batova köyü yakınında bulunan Akyazılı zaviyesidir. Halen belirli günlerde Akyazılı'ya mensup Deliorman Türkleri tarafından ziyaret edilen ve kurban töreni düzenlenen Akyazılı Türbesi, Gagavuz ve Bulgarlar tarafından da Derviş Manastırı olarak tanınmakta ve kutsal sayılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin gazi karakteri ise tarihi bir sürecin sonucudur. Bir tarafta Moğol diğer tarafta haçlı tehdidi dolayısıyla bu dönemde Türkler arasında gazânın kurumsallaştığı bile söylenebilir. Gazâ bilinci üzerine doğrudan konumuzu ilgilendiren daha sonraları disipline bile olacak olmasına rağmen bir ilk olarak gazi beyliklerden birinde yazılmış olan Risâletü'l İslâm adlı ilm-i hal eseri ve bu eserin gazâ ile ilgili bölümü önemlidir, çünkü konuyla ilgili uyulması gereken İslamî kuralları bildirmektedir. Fakat bu risalenin önemini XIV. yüzyılda yani Orhan veya Osman Gazi zamanında Karesi'de yazılmış olması daha da artırır. Bilindiği gibi Karesi beyleri Balkanlar'a geçiş ve gaza hareketinde önde gelirler.

1330'lu yıllara kadar Saruhan, Menteşe ve Aydın beyleri gaza yolunda ilerlerken,

sonradan ticareti gazaya yeğ tutmakla, gaza anlayışı Osmanlı'ya kaldı yorumunu İnalçık Osmanlı kroniklerinden çıkarmaktadır.

1345'e doğru kendisi gibi bir gazi beylik olan Karesioğulları'nın ilhakı, Osmanlılara Edremit Körfezi ile Kapı Dağı arasındaki bölgeyi kazandırarak, onları Avrupa toprakları karşısına getirir. Karesi gazileri, bu önemli uç bölgesine atanan Orhan Bey'in enerjik oğlu Süleyman'ı Rumeli'de fütuhata teşvik ederler. 1346'dan 1352'ye kadar geçen süre içinde Osmanlılar, Gazi Umur Bey'de haçlılarla uğraştığı için, bu bölgede gaza yürüten tek kuvvet olarak, Balkanlardaki Bizans'ın durumundan yararlanırlar ve 1352'de adım attıkları Rumeli'de sürekli ilerlerler.

Böylelikle Sarı Saltık'tan yaklaşık bir asır sonra 1354 yılında artık Osmanlı olarak Türkler Balkanlar'a Anadolu'dan yeni bir dalga halinde bu defa kalıcı olarak gireceklerdir. 1354 yılında Gelibolu'dan Balkanlar'a ilk adım atanlar sallar üzerinde bu yola azmeden Süleyman Pasa ve onun Kırklar'dır ki Balkanlar'ın en meşhur destanlarından biridir.

Süleyman Paşa'nın sallarla Rumeli'ye geçmesi ve Türklerin fetihlere başlaması ile yeni açılan bu toprakların şenlendirilmesi çalışmaları bir arada yürütülmüştür. Çeşitli zamanlarda bir çok Türkmen oymağı genellikle Karesi toprağı üzerinden Rumeli'ye geçirilirken bir yandan bunlar için ayrı kanunnameler hazırlanmıştır.

Osmanlılar 1352'de adım attıkları Rumeli'de sürekli ilerlemişlerdir. Fuad Köprülü'den bu yana artık kuruluş şartları pek iyi bilinen ve bir yandan eski Türk geleneğine diğer yandan İslami esaslara dayanan Osmanlı Devleti'nin gelişme yönü hep Batıya doğru olmuştur. Bu ilerlemede Osmanlılar'ın hemen bir uç oluşturarak orayı yeni bir hayat ve faaliyet alanı olarak belirlemelerinin büyük rolü vardır.

1357'de Süleyman Paşa'nın ölümü üzerine Sehzade Murad'ın lalası Şahin ile bu bölgeye gelmesi, 1361'de Edirne'nin alınması; kuzeye doğru fütuhati ilerletmek için oluşturulan uç kollarının faaliyetini arttırdı. 1366'da artık Rumeli'de yeterince kalabalıklaşmış ve sağlam bir şekilde bu topraklara tutunulmuştu. Bu göç hareketleri fetihleri adeta zorlamaktaydı. XV. Yüzyıl ortalarına ait Pasa sancakları nüfus tahrir defterleri bu bölgelerde nüfusun % 80-90'a varan büyük çoğunluğunun daha o zamanlarda Müslüman Türklerden oluştuğunu göstermektedir. Bu deliller, Gregoras ve Dukas gibi Bizans kaynaklarının, 'Türkler'in kitle halinde yerleşmek üzere geldikleri' hakkındaki ifadelerinin doğru olduğunu göstermektedir. Esasen Osmanlılar bunun için Selçuklular tarafından geniş bir biçimde kullanılmış eski bir Kolonizasyon usulü olan ve sürgün denilen yöntemden yararlanarak, Türkmen gruplarını özellikle istila yolları üzerinde ve uçlara yerleştirmişlerdi. Bu sürgünler toptan bir boy veya köyün taşınması şeklinde cereyan etmiştir.

Fetihlerin ilerlemesi ile uçlarda yeni sınırlara ulaşılmakta, bu yerlerde iskanlar sağlanmakta ve yeni ilerleme kolları düzenlenmekteydi. Edirne'nin fethinden sonra sol kolda Evrenus Gazi komutasında İpsala, Gümölcine, Serez, Selanik yönünde ilerlenirken, orta koldaki uç beyi idaresinde Edirne merkez olmak üzere Filibe, Sofya yönünde, sağ kolda da Zagra, Dobruca, Silistre'ye doğru hedefler belirlenmişti. Bu şekilde uçlar taksim edilerek ilerleme şekli eski bir Türk geleneği olup, ileride Rumeli'de sancaklar da buna göre ayrılacaklardır.

Daha I. Murad devrinde bu üç güzergah takip edilerek Balkanlar'ın başlıca yol ve merkezleri Osmanlılar tarafından ele geçirilmiş bulunuyordu. Orta kolda Meriç, sağ kolda Tunca vadisi izlenerek daha 1366'da Balkan Dağları eteklerine

varılmıştı. 1385'te Sofya alınır, hızla Bulgaristan fethedilir, 1389 Kosova savaşı ile Sırbistan bu halkaya eklenirken, 1396 Niğbolu savaşı ile bu fetihler perçinlenmiştir. Fatih döneminde Bosna 1463'te alınırken böylelikle Balkan Yarımadası da yine bu dönemde Dalmaçya kıyılarına kadar fethedilmiş olmaktadır. Osmanlı Kanuni döneminde ise Macaristan ve Belgrad'a yerleşir.

1299'dan 1448 İkinci Kosova Savaşı'na kadar geçen yaklaşık bir buçuk asırlık sürede henüz İstanbul fethedilmeden hemen hemen Tuna'nın güneyindeki bütün şehirlerin Türk-İslam havasına büründüğü bilinmektedir. Artık bütün Balkanlar Osmanlı egemenliği altındadır. Bursa'dan sonra başkent Edirne'ye taşınmış, böylece devletin politik ve kültürel ağırlık merkezi kesin olarak Balkanlar'a dolayısıyla Avrupa'ya kaymış olmaktadır.

Balkanlar'da yayılan Osmanlı hakimiyeti pesinden Osmanlı Devleti'nin sosyokültürel etkilerini sürüklemekteydi. Bunu Osmanlı hakimiyetinde diğer bölge ülkelerine göre çok daha az kalmasına rağmen Macaristan'da bile çok net olarak görmekteyiz.

Ayrıca Ortaçağ'ın önemli güç faktörü olan dinin Balkanlar'a yayılması ve olumlu etki bırakması için bu kuruma ait binaların inşası bu dönemde önem kazanır. Bunların başında Bektâşi tekke ve dergahları gelmektedir. Söz konusu bu Bektâşi tekkeleri bilinen tekkelerden farklılık arz etmektedir. Buna göre bu tekkelerle Rumeli'ye askerden önce bir öncü güç gibi gidip orada kendine özgü hoşgörülü yöntemlerle çevre halkıyla sıcak ilişkiler kurulması kadar, arkadan gelen askerlere lojistik ve moral güç sağlanması da hedeflenmektedir. Kışla tekke adı ile de anılan bu mimari kompleksler yüksek duvarlarla çevrili büyük alanlar içinde yer almakta ve gereğinde birçok askeri barındıracak durumdaydılar. Kolonizatör derviş olarak bilinen o dönem Bektâşileri

bu önemli misyonu başarı ile yerine getirmişlerdir. Çok önemli sayılan bu yapılardan belki günümüze gelebilmiş tek örnek Makedonya'daki Tetovo (Kalkandelen) kentinde sırtını Dağlara yaslamış duran 'Harâbâtî Baba' Tekkesi'dir.

Bu bağlamda Hasluck'un bir tespitini aktarabiliriz. O Bektâşi tekkelerinin yerleşme yerlerine bakıldığında; Bektâşiliğin dışındaki sofîî tarikatların tekkelerinin genellikle büyük yerleşim yerlerinin merkez ve çevrelerinde bulunmakla beraber Bektâşilerin ise kural olarak, ya tüm sapa yerlerin veya köylerin kenarlarına yerleştiklerini aynı zamanda birtakım askerî merkezlerin misyoner faaliyeti hususunda ehemmiyetli ocaklar teşkil ettiğini söyler. Bunun nedeni ise Hasluck'a göre propaganda hedef kitesinin yapısından kaynaklanan bir durumdur. Hasluck Bektâşiliğin Avrupa'da ilk kez görüldüğü yerler olan göçebe halk katmanları arasında bu propaganda izlerinin olduğu kanısındadır ve bu meyanda o, Rodop Yörüklerini, Dobruca Tatarlarını sayar.

Osmanlı'nın Balkanlar'a yerleştiği kuruluş ve gelişme dönemlerinde yarımada çapında İslamlaşma beklenmemelidir. Ömer Lütfi Barkan'ın 1520-1535 tarihleri arasına düşen Osmanlı nüfus ve vergi defterlerine göre ortaya koyduğuna göre bu dönemde Balkanların doğusunda Müslümanlar kesinlikle çoğunluktadır. Buna karşı Batı Balkanlar'da, yani Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ve Bosna da, Müslümanlar o zaman küçük azınlıklar halindedir. Bu durum XVIII. yüzyıldakinden çok farklıdır ve İslamlaşmanın XVII. ile XVIII. yüzyıllarda, yani Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla XVI. Yüzyılda Doğu Balkanlar'daki Müslüman çoğunluğu, Anadolu'dan XIV. ve XV. Yüzyıllarda kütle halinde gelen sürekli göçün sonucudur. Anadolu'dan sürgün ve göç politikası XVI. yüzyılın sonuna kadar devam etmiş ve nüfusun % 15'ini

oluşturması sağlanmıştır. Bunlar daha çok ovalar ve şehirlere yerleşmişlerdi. XVII. yüzyılda gönüllü ve toplu İslamlaşma sonucu bu oran % 40'a kadar çıktı. Bu oran geç dönemde Arnavutluk söz konusu olduğunda % 70-80'lere ulaşmaktadır.

İslamlaşmanın ilk iki yüzyılda çok kısıtlı olduğu cizye defteri kayıtları ile de ortaya çıkan bir gerçektir. 1489'da bir yılda Müslüman olmuş 94 hane ve onu izleyen üç yıl içinde yalnız 255 hane kayıtlarda görülmektedir. Bu dönemde İslamlaşma kesinlikle sosyal bir olaydır, sosyal faktörler etkisiyle olmuştur. İlk İslamlaşmalar Osmanlı ordusunda hizmet görenler, özellikle Hıristiyan tımar sipahileridir. Devletin özel bazı hizmetler yüklediği gruplar, genellikle Müslümanlar arasında yaşayan veya onlarla sıkı teması olanlar arasında İslamlaşmalar daha sıktır.

Kaynaklarda Balkanlar'da İslam'ın yayılması islenirken Bektâşilikle bağlantılı olarak abdal, derviş topluluklarıyla İslamlaşma kadar devşirme sistemi ve yeniçerilikle İslamlaşma üzerinde de durulduğu görülmektedir. Sözelimi Drina Köprüsü adlı Nobel Ödüllü eserinde Sırp asıllı İvo Andriç, Sokulu Mehmet Paşa'nın üzerinden bu konuya dikkat çeker.

Hasluck'a göre XVI. yüzyıl ve daha sonraki yıllarda İslamlaşma ve Bektâşiliğin gelişmesi, Yeniçeri - Bektâşi karışımı birliğin altındaki memleketlerle ilgilidir. Hasluck 1590 itibarıyla saydığı Bektâşilerin Yeniçeri teşkilatını ele geçirmeleriyle başlayan süreçte Yeniçeri birlikleri ve kışlalarında bir Bektâşi şeyhi ve tekkesinin bulunması vakiasını da değerlendirerek, bugün varolan Bektâşi azizlerinin türbelerini bir askeri hareketten artakalanlar olarak görmektedir. Yeniçerilerle Bektâşiler arasındaki bu bağa Edirne'yi örnek veren Hasluck, bir takım askeri merkezlerin misyoner ocaklarını oluşturduğunu söyler.

Yeniçerilik ile Bektâşilik iç içe bir yapı arzeder. Yeniçeri sancağında zülfikarın işlenmiş olması, yeniçeri tezkeresinde oniki yola, Hacı Bektâş'a atflar da bulunulması, her yeniçerinin doğrudan İstanbul Karaağaç Bektâşi Dergahı Postnişinine bağlı sayılması, bu dergahtan bir erenin yeniçeri yatakhanesinde, kahvehanesinde özel yerinin olması gibi ortak bir çok nokta bulunabilir.

Ancak Yeniçeriliğe Bektâşilik'in girdiği dönem hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Âşıkpaşazâde tarihi Hacı Bektâş'ın Osmanlı sultanlarından hiçbir kimseyle görüşmediğini, bu sebeple Yeniçeriler'in isim babası olmasının muhal olduğunu yazmaktadır. Âşıkpaşazâde gerek babası, gerekse dedesi yoluyla Hacı Bektâş Velî ile ortak sosyal çevreden geldiği halde, Bektâşilik için '...Şeytanî âdetler bunlarda çoktur ve bu halk bilmezler onu, şeytanî midir veya rahmânî midir? Her kimse, kim Hacı Bektâş Âl-i Osman'dan bir kimse ile müsahabet etti derse, yalandır, söyle bilesiz' demektedir.

Bir bakıma Bektâşilik'le Yeniçeri Ocağı arasındaki bağ, Vilâyetnâme'de geçen Osman Gazi ile Hacı Bektâş Velî'nin görüşmelerine de dayandırılabilir. Osman Gazi ile Hacı Bektâş Velî'nin görüşüp görüşmediği, tarih uygunluğu açısından tartışma konusu olsa da, önemli olan böyle bir görüşmeye Yeniçeriler tarafından inanılmış olmasıdır. Vilâyetnâmelerde anlatılan olayların gerçekleşmesi, ancak kendilerine inanan bir toplumun mevcudiyetiyle mümkündür.

Yeniçeri teşkilatı, Bektâşilik için sosyal taban ve meşruiyet kazanma aracı olarak önemli olduğu kadar, Osmanlı Devleti için de bu ikisinin birlikteliği her iki gücü de kontrol edebilmek adına oldukça önemlidir. Ancak bu ortaklık sonuçları bakımından Bektâşilik için olduğu kadar, Osmanlı ve günümüz Alevi-Bektâşiliği için de önemli olacaktır. Balkan Bektâşiliği içinse fazladan olarak, Bektâşiliğe

Hıristiyanlıktan etkiler ve Balkanlarda İslamlaşma konularında problemler getirecektir.

Sarı Saltık, abdal ve alperen gazilerle başlayan süreçte Balkanlara adım atan Alevi – Bektaşî formu gerçek anlamda XIV - XV. yüzyıllardaki büyük Osmanlı zaferleri zamanında bu topraklara yerleşmiştir. Bu süreç kalenderi derviş ve dergahları bir çatı altında toplayan, Bektâşiliğe Yeniçeri asısını yapan ikinci fakat gerçek doğumun pîri Balım Sultan ile gerçekleşecektir.

Ancak Balım Sultan ile Bektaşîliğe sadece yeniçeri etkisi değil Hurufilik de girmiştir. Dolayısıyla Hurufî etki Bektaşilik için en az Yeniçerilik kadar önemlidir.

Kalenderiler, Abdallar, Ahiler zamanla bütünleşmiş, kendilerini Bektâşilik üst kimliği içinde ifade etmek ve bu potada erimek zorunda kalmışlarsa da bunlardan hiçbiri XV. asırda Bektâşiliğe tesir eden Hurufilik kadar Bektâşi yolunu dönülmez bir biçimde etkileyip, onu değiştirip dönüştürmemiştir.

Fazlullah Estarabadi'nin kurduğu Hurufilik Bakü kaynaklı olmasına rağmen Fazlullah Esterabadi Timurlenk tarafından asılınca müritleri Azerbaycan'ı terk ederek, Anadolu ve özellikle Rumeli'ye kaçmış, bir çok heterodoks grup gibi Hurufiler de Bektâşiler'in arasına gizlenmişlerdir. Bunlar arasında İbnül-a'lâ ve Nesimi'yi sayabiliriz. Bu dönemde Yunanistan Preveze'de yatan Nesimi'nin müridi ve halifesi Rafî'i, Rumeli ve Balkanlar'da Hurufiliği yaygınlaştıran kişidir. Ahmet Refik tarafından, yayınlanan XVI. yüzyıl belgelerinde, Trakya'da ve Balkanlarda Işık'lara ait tekkelere sıklıkla rastlamaktayız.

Hurufilik yoluyla Bektâşilik'te ortaya çıkan bir başka tesir asırı Şiiliktir. Safevi propaganda döneminde, aşırı Şîî düşünceler, halk Bektâşiliğini kendi

cilalarıyla kapatacaklardır. Daha önce Babaîler'de ve Orta Asya inanışlarında var olan, insan suretinde Tanrının zuhur etmesi ve tenasüh (ruh göçü) inancına, Ali'nin tanrısallığı düşüncesi bu dönemde zorla gelip katılmıştır. Dedeler bundan böyle artık az çok, İslami motiflerle donanmış eski kam-ozanlar olan Baba İlyas ya da Baba İshak'ta olduğu gibi, sadece kutsal görev ve yetkilerle donatılmış olmayacak, aynı zamanda insan suretinde Tanrının tecellisi olan Ali'nin bir tenasühü olacaktır.

Âşıkpaşazâde, Hacı Bektâş'ı atası Baba İlyas'a bağlarken, İslamlığın temel kurallarını harfiyen yerine getirmediğini bilmesine karşın, yine de onu yoldan sapmış biri olarak görmüyor, Şeyh Cüneyd ve Haydar ile asla bağdaştırmıyordu. Sonuç olarak, Âşıkpaşazâde Tarihi'nin yazıldığı dönemde, Anadolu halk İslamlığı, başkaldıran Safevi şeyhlerinin propagandası sonucu kuşatılmış ve yayılmış aşırı Şîî düşüncelerin henüz akınına uğramamıştı. Hacı Bektâş adı etrafında kristalleşen bu halk inancı, Babaîliğe kuskusuz daha yakındı. Bu da, gelenek ve efsanenin, Hacı Bektâş'ın ve öğretisinin hiç de heterodoks özellikler taşımayan Ahmet Yesevi'ye neden bağlanabileceğini açıklamaktadır. Bu andan itibaren, Kızılbaş öğelerle dolan Bektâşilik, heterodoks yapı içine kaydı ve böylece Ahmet Yesevi okulundan çıkıp gelen ve kökleri Orta-Asya'ya dek uzanan bu akım, Anadolu topraklarında sadece heterodoks olarak değil, aynı zamanda açıkça yoldan sapmış görünecek derecede yozlaştı.

Abdal ve kalenderiler döneminde daha sade bir yapıda da olsa her daim içinde Hurufilik gibi aşırı uçlara da yer verebilen Bektâşilik bu akımları kucaklarken diğer yandan da Osmanlı Devleti'nin kendisinden beklediği farz edilen aşırı uçları törpüleme beklentisini doldurmak yerine gittikçe aşırı uçlara teslim olmuş ve sonuçta da Bektaşiliğe genel bir tepki oluşmuştur.

Erken dönemde Bektâşi toleransına olan ihtiyacın da bu gelişen şartlar altında artık fazladan geldiği de düşünülebilir. Çünkü Arnavutluk Bektâşiliğinin kendine has çizgisinin gelişiminde de, hatta bir dönem işbirliği yapılan Jöntürk hareketi ile mevcut işbirliğinin sonradan kıymetini kaybetmesinde de bu yorumu haklı çıkaracak roller söz konusudur. Yine de Bektâşiliğin lağvına giden süreçte tarikatın kapatılma sebebinin bu etkenlerden daha çok; özdeşleşilen yeniçeri ocağı kaynaklı olduğu görülmektedir.

1826'da II. Mahmut yeniçeri ocağını lağvederken Ağalar Camii'nde sadrazam, şeyhu'l-islam ile önde gelen ulema ve bürokratlarla çeşitli tekkelerden on bir şeyhin katıldığı, sultanın da pencere kafesinin arkasından takip ettiği bir toplantıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun en kadim ve etkin din kurumlarından biri olan Bektaşiliği de devlet gözetimine alır. Bu toplantıda şeyhler değil, aksine ulema Bektâşîler'e karşı karardır. Hatta Bektâşîler'in topluca şeriata mugayir tavır ve davranış içinde oldukları düşüncesinde olan ulemaya mukabil, hali hazırda tümünün de katılmadığı toplantı da şeyhler bir katkıda da bulunmazlar.

İlber Ortaylı Bektâşîlerin bu dönemdeki takibinin gerçek nedeni olarak tarikatın yeniçeri zümresi üzerindeki dinî eğitimi ve ruhanî tesirini görmektedir. Gerçekte bu dönem hükümetin emirlerinde, fermanlarda Bektâşî tarikatının akîde ve ritinin temellerine ve Hacı Bektâş-ı Velî'ye yönelik bir ifade olmadığı gibi, Hacı Bektâş-ı Velî için de son derece saygın bir dil kullanılmaktadır.

Bektâşî tekkelerinin kapatılmasının sebeplerinden biri de Nakşi etkisi olarak gösterilse de tekkelerin kapatılması veya Nakşilere devri, bu tarikatın etkisiyle olmamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan Balkanlardaki ayrılıkçı isyanlar ve özellikle Yunan isyanı, bir dönemin

kapanması, Bektâşilerin gayri müslimlere karşı liberal ve hoşgörülü tavırlarının geçersizleşmesi ile en sonunda da bitişini işaret etmiş olmaktadır.

Dolayısıyla gerçekte bir tarikat olarak Bektâşilik ile diğerleri arasında Osmanlı Devleti bakımından bir ayrım söz konusu olamaz. Öyle ki Bektâşiler, her halükârda Osmanlı tarafından her zaman hoşgörüyü karşılanmışlar ve basından beri, Osmanlı sultanları tarafından himaye görmüşlerdir. Ancak 1826'lara doğru bazı Nakşi grupların Bektâşilerle arasında bir mesafe söz konusu olabilir.

1826'da başlayan bu uygulama 1852 tarihli bir irade ile Hacı Bektâş dergahındaki postnişinin durumunun eski haline iadesiyle son bulmuştur. Bu dönemde dergah da Bektâşilere tamamen terk edilir. Ara dönemde zaten Bektâşî tekkelerine atanan Nakşî – Halidî şeyhler zamanla Nakşîlikten Bektâşîliğe dönmüşlerdi. Tekkelerin iadesi iradesinin sahibi Sultan Abdülmecid'in Bektâşîliğe sempatisi olduğu yönündeki iddialar ise abartma olarak durmaktadırlar. Söz konusu durum tamamen Tanzimat fermanı ile ortaya çıkan hoşgörü ve müsamaha ortamının yansıması olarak ortaya çıkmıştır.

Balkan Alevi - Bektâşiliğinin söz konusu tarassut dönemine kadar daha çok iskan hareketleri ile paralel yürüdüğü görülmektedir. Bu tarassut döneminde Balkan Bektâşîliği içindeki yerlerden Bosna, bilhassa Arnavutluk, Makedonya, Yanya ve Girit'teki kalabalık sayıdaki Bektâşîlerle tekkeleri Anadolu tekkelerine oranla çok daha hür ve müsait durumda olmuşlardır. Diğer yandan bu grupların Hasluck ve Birge'nin de belirttiği gibi söz konusu dönemde henüz teşekkül safhasında olduklarını da söyleyebiliriz.

XVIII. yüzyıl Arnavut ve Balkan Bektâşîliğini Lady Montagu meşhur mektuplarından birinde kendi gözlemleriyle aktarmaktadır. Lady

Montagu'nun ilk defa Osmanlı ülkesine seyahat ediyor olması ve bu seyahatin Balkanlar ile başlaması da ayrıca ilginçtir.

Lady Montagu bu mektuplardan birinde Filibe'de Polen olarak bilinen bir Hıristiyan mezhebi ile karşılaştığını belirtmektedir. Bu mezheptekiler oradaki bir kilise de Saint Paul'un vaaz ettiğini iddia etmektedirler. Montagu Roma'da Saint Piyer'e nasıl hürmet ediliyorsa Filibe'de de Saint Paul'e o kadar büyük bir önem verildiğini belirtmektedir.

Bu Polenler, yahut Paulicienler, Bogomiller olarak da sapkın bir Hıristiyan mezhebi yaklaşımıyla değerlendirilerek Katolisizm tarafından İran etkisi taşımakla damgalanan topluluklardır. Şeyh Bedreddin isyanında, Babaî ayaklanmasında adları geçmekte olan bu gruplar Anadolu, Bulgaristan ve Bosna gibi uzak coğrafi alanlara kadar uzanıyorlardı. Adı geçen Filibe bölgesi de Şeyh Bedreddin isyanının alanı içinde yer almaktadır. Bu bölgeye sürülmüş olan topluluk Babai ve Bektâşilerle benzer inanışlara sahipti. Bu grupların Bektâşilik öncesi inanç formlarında da değindiğimiz gibi İslamlaşma ve Bektâşilik'le ilgileri de kurulmaktadır.

Arnavutlar'ın inanışları içinse 'gördüğüm en garip din' yakıştırmasını yapan Montagu bu düşüncesinin sebebini de, bu kişilerin Cuma günü camiye, Pazar günü de kiliseye gitmeleri olarak belirtmektedir. Bu Arnavutlar, böylece kıyamet günü belli olacak hakikî peygamberin kendilerine şefaahat edeceğine inanmaktadırlar. Montagu'nun bahsettiği Arnavutlar, Makedonya havalisi Arnavutlar'ı olmalıdır. Montagu bu Arnavutlarla oldukça yakın temas sağlamıştır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin kendilerine refakat etmeleri için verdiği askerler de aynı bölgenin insanlarıdır. Montagu'ya göre söz konusu inancın temel sebebi, Arnavutların Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında kalmalarıdır. Montagu ayrıca bu kişilerin

muhakeme yetenekleri de olmadığından dolayı hangi inancın daha iyi olduğunu bilmediklerini düşünmektedir.

XIV. yüzyılın sonlarından itibaren Balkanlar'da yükselen milliyetçilik ve Osmanlı şemsiyesi altındaki milletlerin birer ikişer bağımsızlıklarını ellerine almaları bu bölgedeki Türk veya Türkleşmiş kitleleri ya katliamlar ya da katliam gibi sürgünlerle yüz yüze bırakmıştır. Balkan toprakları bu dönemde sadece insanların değil kültür değerlerini de yitirmiş olmaktadır. Osmanlı bakiyesine karşı açılan acımasız savaş, barışa ve insanlığa hizmet eden dergah ve tekkelere de sıçramış, örneğin Sırp çentikleri 1912'de bağımsızlıklarını ilan etmelerinin hemen ardından Brod'da Hıdır Baba Tekkesi'ni kapatıp, türbeyi Sveti Nicola Kilisesine dönüştürmüşlerdir.

Bu sürgün ve soykırım döneminde Bektâşilik'in durumunu kısaca ifade etmek gerekirse şu şekildedir.

Bektâşiler Osmanlı sonrası dönemde yani Viyana kuşatmasından hemen sonraki zaman diliminde zaten tam anlamıyla yerleşemedikleri Macaristan'da bir anda yok olmuşlardı. Bu gruplar Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'da ise Osmanlı sonrasında ortadan kaybolmadan varlıklarını sürdürmeyi başarmışlarsa da eski Yugoslavya sınırları içerisinde kalan ülkeler ile Arnavutluk haricinde teşkilatlı ve yapılanmış bir birlik halinde mevcut oldukları söylenemez. Arnavutluk Bektâşiliğinin başlangıcından itibaren farklı şartları olmuş, fakat 1967'deki Arnavutluk 'Kültür Devrimi'ne maruz kaldıktan sonraki dönemde Arnavut Bektâşileri de en azından ortadan kaybolmuşlardır.

Yugoslavya içerisinde iken bugün Bosna-Hersek, Makedonya gibi bağımsızlığını kazanan ülkelerle, Kosova gibi fiilî bağımsız ülkelerde tamamen farklı bir durum söz konusudur. Osmanlı sonrası dönemde oldukça zor bir şekilde

varlıklarını sürdüren bu yapının 1952'de tekkelere gelen resmi yasakla tamamen yok olması beklenirken, 1970'lerde varlığını hiç sonlandırmadığı aksine sürdürdüğü görülmüştür.

Bunun en güzel örneği Yakova'daki Bektâşî tekkesinin yeniden inşa edilmesi ile bizzat ziyaret ettiğimizde de gördüğümüz üzere bir zamanlar otele çevrilen Balkanlar'ın belki de en güzel tekkelerinden biri olarak bilinen Kalkandelen (Tetova) Harâbâtî Âlî Bâbâ tekkesinin tekrardan canlanması ve faaliyete geçmesidir. İlginçtir ziyaret ettiğimizde Makedonya'nın Arnavut nüfusu yoğun bu bölgesindeki tekkenin şeyhi bize yerli silahlı bazı Arnavut grupların baskısından şikayet etmiştir. Tabii tekkenin eski parlak günlerindeki gibi olmadığı olamayacağı da açıktır. En azından eskisi gibi tekkelerde artık pratikte bir cemaat hayatı olamayacaktır. Bu devirlerin artık geride kaldığını dile getiren A.Popovic bu dönemi bir tür ara dönem olarak değerlendirmektedir.

Osmanlı zamanında Balkanlara yerleşmiş derviş gruplarından sadece on bir tanesinin Türkler'in bölgeyi terk edişlerinden sonra kısa yahut uzun süre varlıklarını devam ettirdikleri görülmektedir. Bugün bunlardan Bektâşilik de dahil sadece dokuzunun mevcut olduğu kabul edilebilir.

Röportaj

Adnan İsmaili

Ayhan Demir

Balkan Müslümanları işbirliğini artırmalılar

Kosova Savaşı'ndaki performansı ile efsaneleşen Merhamet Derneği Genel Başkanı ve Logos-A Yayınları Müdürü Adnan İsmaili ile Bosna'dan Kosova'ya, Makedonya'dan Türkiye'ye uzanan geniş bir yelpazede Balkan Müslümanlarını konuştuk. Makedonya'da yaşayan Arnavut asıllı bir Türk dostu ile gerçekleştirdiğimiz bu söyleşiyi ilgiyle okuyacağımızı düşünüyoruz.

Kosova Savaşı'ndaki performansı ile tarihe geçen Merhamet Derneği'nin, kuruluşundan ve faaliyetlerinden bahseder misiniz?

Bildiğiniz üzere merhamet, acıma, yardım etme ve bağıшта bulunma anlamlarına gelmektedir. Osmanlı vasıtasıyla, Arnavutça'ya eklenen bu kelime halen aynı şekil ve anlamı ile kullanılıyor. Ayrıca Yugoslavya'da bulunan ve geçmişı 1940'lara dayanan Merhamet Derneği bulunmaktaydı. Faaliyete geçirmeyi

düşündüğümüz derneğin bir anlamda bu derneğin devamı olmasını istediğimizden aynı ismi kullandık.

Merhamet Derneği, Kosova Savaşı'ndan önce, 1990'lı yıllarda Makedonya'da faaliyetlerine başladı. Derneğimizin asıl faaliyet alanı lise ve üniversite öğrencilerine yönelik eğitim, kültür ve yardımlaşma olarak belirlenmişti. Gençlerimizin kendi tarihlerine, kültürlerine ve inançlarına sahip çıkmalarını sağlamak istiyorduk. Bugün faaliyetlerimizin ağırlığını yine bu alanlara yönelik faaliyetler teşkil ediyor. Fakat Bosna ve Kosova Savaşları, bizi insanı yardım faaliyetlerine yönelmeye mecbur etti. Merhamet Derneği'nin yardımlaşma faaliyetleri 1992 yılında Bosna Savaşı esnasında başladı. Bosna Savaşı'nın akabinde Kosova'da beklenen savaş başladı. Kosova Savaşı ile birlikte Merhamet Derneği artık resmi olarak yardım faaliyetlerine başladı.

Merhamet, başta Türkiye ve Suudi Arabistan olmak üzere birçok ülkeden gelen ilaç ve erzak yardımlarının dağıtılması, Tiran ve Priştina üzerinden gönderilen, hasta ve yaralıların tedavi ettirilmesini sağladı. Bu vesile ile Kosova halkına yardım kapılarını sonuna kadar açan ve Türkiye'de hasta ve yaralılarımızı tedavi ettiren, İHH İnsani Yardım Vakfı'na bir kez daha teşekkürlerimi sunmak isterim. Çok iyi hatırlıyorum, sayıları bir milyonu aşan Kosovalı mülteciler için, İHH'dan 161 tır dolusu yardım aldık. Sadece İHH vasıtasıyla hasta ve yaralılarımızı tedavi ettirebildik.

Savaş devam ederken gıda ve ilaç paketlerinin dağıtılmasının yanında, Makedonya'daki Kosovalı göçmenler için,

kurslar başlattık. Özellikle kadın ve gençlik kollarımız çok aktif bir şekilde çalıştılar. Kamplarda ve evlerde kalan mülteci çocuklar, gençler ve kadınlara yönelik bilgisayar, dil ve en önemlisi dini eğitim kursları başlattık. Merhamet Derneği, o günlerden beri kültür-eğitim ve yardımlaşma olmak üzere iki ekseninde faaliyetlerini sürdürüyor. Kosova Savaşı esnasında yaptığımız yardım faaliyetlerini ve eğitim kurslarını Makedonya Savaşı esnasında da devam ettirdik.

Savaş sona erdikten sonra hangi faaliyetleri yaptınız? İleriye dönük faaliyetlerinizden bahsedebilir misiniz?

Makedonya Savaşı bitince, TİKA'nın desteğiyle, dağ köylerinde yaşayan ve hayatında hiç bilgisayar görmemiş gençlere yönelik bilgisayar kursu projesini başlattık. Üç yıl boyunca devam eden bu proje kapsamında iki bin beş yüz civarında gencimize ulaştık. Yine TİKA'nın desteği ile takriben 30 bin fakir ve yetim Müslüman çocuğa okul kitabı dağıttık.

Bununla birlikte rutin olarak sürdürdüğümüz günlük ve haftalık kurslarımız var. Yerel ve uluslararası ölçekte sempozyum ve paneller tertipliyoruz. Mesela, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunun 700'üncü yılı sebebiyle 1999'da büyük katılımlı bir toplantı düzenledik. 2004 yılında, vefatının yüzüncü yılı münasebetiyle, ortak değerlerimiz Şemsi Nizami'yi Anma Sempozyumu düzenledik. Bu sempozyuma İtalya'dan, Arnavutluk'tan, Türkiye'den ve hatta Japonya'dan katılımcılar oldu. Aynı şekilde Şemsi Nizami'nin, bugüne kadar hiç yayınlanmayan yirmi ciltlik külliyyatını Osmanlıcadan Arnavutçaya tercüme edip, yayınladık.

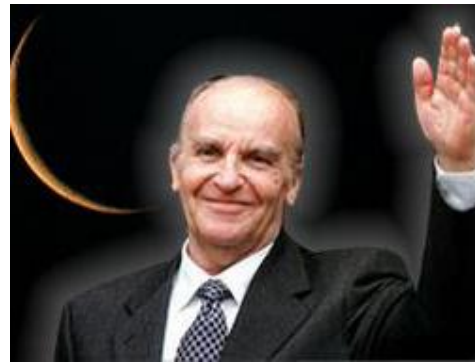
Devam eden projelerimizden en önemlisi, 450-500 üniversite öğrencisinin ikamet edebileceği, bir yurt binası inşaatıdır. Allah nasip ederse bir yıl içerisinde inşaatı tamamlamayı planlıyoruz. Bu proje ile

faaliyet alanımızdaki öğrencilere sistematik olarak ulaşmayı hedefliyoruz. Projenin ikinci aşamasında ise kız öğrencilere yönelik bir yurt yapmayı planlıyoruz. Bu projenin ilk adımlarının atılmasında İHH İnsani Yardım Vakfı'nın büyük yardımları oldu.

Rahmetli Aliya, bize örnek oldu

Derneğin faaliyetlerini planlarken örnek aldığınız şahıslar veya kurumlar var mıydı?

Rahmetli Aliya, ilmi yönünün yanında siyasetçiliği, devlet adamlığı, mütevazılığı, sistemli çalışması ve ciddiyeti ile tüm Balkan Müslümanları gibi bizim için de tam bir örnek oldu. Daha komünist dönemde iken, Aliya İzzetbegoviç'in önderliğini yaptığı harekete mensup birkaç kişi ile gizli görüşmelerimiz oldu. Arnavut Müslüman Gençlik Teşkilatı, Aliya İzzetbegoviç'in mensupları arasında bulunduğu Genç Müslümanlar Teşkilatı'ndan (Mladi Muslimani) ilham alarak oluşturuldu. Faaliyetlerimizi düzenlerken Aliya'nın, eğitim, kültür ve ahlâka verdiği önemi göstermeye çalıştık. Allah, ondan razı olsun, mekânını cennet eylesin.

Dernek faaliyetlerinin yanında, Logos-A isimli bir yayınevinin yöneticiliğini de yürütüyorsunuz. Yayınevinin kuruluşundan ve yayınladığınız kitaplardan bahsedebilir misiniz?

Dernek ve yayıncılık her ne kadar birbirinden farklı faaliyet alanları görünse de aslında birbirini tamamlıyor. Daha önce söylediğim gibi biz Merhamet'i kurarken, asıl faaliyet alanı olarak, lise ve üniversite öğrencilerine yönelik eğitim ve kültür faaliyetleri yapmayı hedefliyorduk. Yayınevini de bu gayemizi gerçekleştirmek için kullanıyoruz. Zaten Logos-A bir vakıf yayınevi. Bugün müdürlüğü ben yürütüyordum. Ancak yayınlanacak kitaplar yayın kurumumuzun onayından sonra kesinleşiyor.

Komünizmin çöküşüyle birlikte elli yıldır Arnavut kütüphanelerindeki dini, kültürel ve ahlâki kitaplarda büyük bir boşluk oluştu. Bu boşluğu gidermek için 1990'lı yıllarda Logos-A yayınevini kurduk. Bugüne kadar üç milyonu aşan bir baskı sayısı ile beş yüzden fazla kitap yayınladık. İlk yayınladığımız kitaplar temel İslami bilgiler üzerineydi. 2000 yılına kadar bu şekilde devam ettikten sonra daha sistematik çalışmaya başladık. Bu tarihten sonra dini kitapların yanında kültür ve edebiyat eserleri yayınlamaya başladık. Buna ilaveten okul kitapları hazırlamaya başladık. Çünkü ilkokul seviyesinden üniversite seviyesine kadar, Arnavut okullarında okutulan tarih ve edebiyat kitapları hep İslam, Osmanlı ve Türk düşmanlığı üzerine kurgulanmıştı. Kitaplarda komünist dönemin ve Hıristiyanların etkisi oldukça fazlaydı. Bu etkiyi kırmak başlı başına bir devlet disipliniyle mümkün olabilirdi. Ama biz elimizden geleni yapmaya çalıştık.

İkinci adım olarak altı asır birlikte yaşayan Arnavut ve Türk halklarının ortak değerlerini, Müslüman Türk kültür ve edebiyatını Arnavut halkına tanıtmayı amaçladık. Ben eğitimimi Priştina'da tamamladım. Açıkçası eğitim aldığım sürede Nazım Hikmet ve Yaşar Kemal dışında Arnavutça hiçbir çeviri eser yoktu. Elbette ben bu kişilerin eserlerinin çevrilmesi ya da okunmasından şikâyetçi değilim. Benim asıl şikâyetçi olduğum

konu bizim kültür ve dünyamıza hitap eden diğer yazarların eserlerinin bulunmamasıydı. Bu sebeple, Arnavut ve Türk halklarının ortak şairi olmasına rağmen, Arnavutların hiç tanımadığı Mehmet Akif Ersoy'un Safahat isimli eserini Arnavutçaya çevirerek yayınladık. İki buçuk yıl önce tamamladığımız bu çeviriden sonra Arnavut halkı, Mehmet Akif'i yeni yeni tanımaya başladı. Ayrıca Necip Fazıl Kısakürek'in, Çile isimli eserini yayınladık. Bir Adam Yaratmak başta olmak üzere birkaç eserini daha Arnavutçaya kazandırmak için çalışmalarımız devam ediyor. İsmet Özel, Prof. Dr. Süleyman Uludağ, Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu, Prof. Dr. Beşir Ayvazoğlu ve Ali Bulaç'ın eserlerini Arnavutçaya çeviriyoruz. Yakın bir zamanda Mesnevi'yi yayınlayacağız.

Misyonerlik faaliyetleri

Siz bu çalışmaları yaparken, Arnavutluk, Kosova ve Makedonya'daki bazı kesimler de Ana Teresa ve Büyük İskender üzerinden Hıristiyanlık propagandası, İslam ve Osmanlı düşmanlığı yapıyor. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Evet, haklısınız. 2003 yılında Katolik Kilisesi tarafından azize ilan edilen Ana Teresa, son dönemlerde çok ön plana çıkarıldı. Ana Teresa üzerinden Müslüman Arnavut çoğunluğa Hıristiyan değerlerinin aşılacak istenmesinin her gün bir başka örneği ile karşılaşılıyor. Ana Teresa, Üsküp doğumlu Nobel almış bir Arnavut olsa da, Arnavut milli kimliğinden tamamen arınmıştır. Ana Teresa bir Arnavut kadını olabilir, ancak Katolik bir Arnavut kadınıdır. Arnavutluk halkının yüzde 75-80 gibi büyük bir çoğunluğu ise Müslümanlığı benimsemiştir. Arnavut halkının yüzde 10-15'lik bir kısmının inancını ve kültürünü Arnavut milli inancının ve kültürünün temsilcisi gibi sunmak, kanaatimce, hiç doğru değil. Böyle bir şeye müsaade edilemez.

Makedonya Müslümanları daha muhafazakâr bir yapıya sahip olduğundan daha ziyade Kosova ve Arnavutluk'ta bu tür sorunlar yaşanıyor. Elbette bu bir anda ortaya çıkan bir durum değil. Kosova'da 1980'li yıllarda başlayan Sırp istilası, 1990'da zirveye ulaştı. Parlamento çekildi. Beş yüz bin insan işini kaybetti. Dört yüz bin Arnavut genci Avrupa'ya çalışmaya gitti. Kosova iş görecektir insan gücünü yitirdi. Arnavut Müslümanlar bu olumsuz şartlarla mücadele ederken, asıl tehlike olan misyonerliğin büyük bir hızla yaklaşmakta olduğunu, yıllar öncesinden, Türkiye ve İslam dünyasının mensuplarına söylemiştik. Açıkçası, suskun kalarak, İslam dünyasının da bu faaliyetlere dolaylı bir destek hatasına düştüğünü söylemeliyim. Bugün üzerinde konuştuğumuz Ana Teresa Vakfı, bu şartlar altındaki Arnavut Müslümanlara kurtarıcı gibi sunuldu. Hatırladığım kadarıyla bu vakıf sadece Kosova'da, 140 tane sağlık evi yaptırdı, 30-40 bin öğrenciye burs dağıttı. Bununla birlikte bizim bilgimiz dışında dağıtılan nice yardımlar var.

Bugün Kosova'da, 70 bin metre kare alan üzerine inşa edilmesi planlanan, 'Ana Teresa Kültür Merkezi' projesi var. İtalya'daki 25-30 belediyenin desteği ile yapılması planlanan merkez için yaklaşık 135 milyon Euro'luk bir kaynak ayrılmış. Kültür merkezi içerisinde çok büyük bir kütüphane ve çocuk yuvaları bulunacak. Yardıma muhtaç insanlara el uzatmak, kucak açmak güzel bir şeydir. Buna söylenecek hiçbir sözümüz olamaz. Ancak arka planında dini bir propaganda maksadı varsa, buna suskun kalmak mümkün değil. Ana Teresa isminin arkasına sığınarak gerçekleştirilen tüm faaliyetlerin, Avrupa'daki Hıristiyan yardım kuruluşları tarafından finanse edildiği düşünüldüğünde asıl maksat rahatlıkla görülebilir.

Misyonerlik faaliyetlerine karşı Türkiye ve İslam dünyasındaki hükümetlere yaptığımız yardım talepleri ne derece karşılık gördü?

Maalesef, taleplerimize bir karşılık göremedik. Gerçekten maalesef... Yalnızca 1996-1997 yıllarında iktidara gelen 54. Refah-Yol Hükümeti ile birlikte çok kısa bir dönem ümit verici bir ortam oldu. Biz projelerimizi uygulama fırsatı bulamadan bu hükümetin ömrü ne yazık ki sona erdirildi. Bunun dışında kayda değer bir yardım ve destek alamadık. Kendi çabalarımızla yürüttüğümüz faaliyetler, misyonerlerin çok gerisinde kalıyor. Dün olduğu gibi bugünde yardıma ihtiyacımız var. Bu sebeple dün olduğu gibi bugünde yardım ve destek çağrımızı sürdürüyoruz.

Türkiye siyasetine müdahale gibi bir niyetimiz asla olmaz. Ancak şunu da hatırlatmayı bir borç biliyorum: Yaklaşık yedi milyon Arnavut ve üç milyon Boşnak'tan oluşan Balkan Müslümanları, Osmanlı'nın sağ koluydu. Osmanlı torunlarının kurduğu Türkiye Cumhuriyeti, elini kolunu kaptırmamak adına, bizlere sahip çıkmalıdır. Türkiye'de hangi hükümet iktidarda olursa olsun bizim beklentimiz bu doğrultudadır.

Arnavut kimliği ve İslam...

Sizce Arnavut kimliğinin temeli nedir? Arnavut milli kimliğinin oluşumu ile İslam arasına nasıl bir bağ var?

Arnavutlar, İliiryalıların Arben koluna dayanan binlerce yıllık bir geğmişe sahip. Ancak Kosova Muharebesi'ne kadar Arnavut milli kimliğinden söz etmek mümkün değildir. O yıllara kadar kabilecilik şeklinde devam eden Arnavutçuluk, bu dönemde millet eksenine oturdu. Ben tarihçi değilim. Ancak Prof. Dr. Hüsamettin Feray gibi bazı tarihçilerimizin seslendirdiği husus; Arnavut milli bir kimliğinin, Osmanlı Devleti ile birlikte oluşmaya başladığı şeklinde. Osmanlı'dan önce Roma, Yunan ve Sırp etkisinde olan Arnavutlar hep asimile edilmek istenmişti. Ancak Osmanlı bunu yapmadı. Osmanlı döneminde İslamlaşan Arnavutlar, bu dönemde milli kimliğe kavuşmuşlardır. Arnavutlar, yine bu dönemde en medeni günlerini yaşamışlardı.

Bildiđiniz üzere Bořnaklar din eksenli bir tanımlamaya giderek, kendilerini Sırp'lardan ayırt etme yoluna gitmişlerdir. Her ne kadar büyük çoğunluğu İslam'ı kabul etse de, Arnavutların bir kısmı Ortodoks ve Katolik kalmayı tercih etmiştir. İslam'ı kabul etmeyenler, normal milliyetçiliğin çok ötesindeki, Arnavut nasyonalizminin ardına saklanarak dūřmanlık seviyesinde bir Osmanlı karşıtlığı yürütmüşlerdir. İtalya ve Vatikan'da eğitilen papazların, bu dūřmanlıkta önemli bir payı vardır. Mesela meşhur Arnavut yazar ve aynı zamanda papaz Peter Bogdani, tam bir Osmanlı dūřmanıydı. Hatta tam bir Arnavut dūřmanıydı dersem sanırım abartmış olmam. Her ne kadar ağır bir itham gibi görünse de aslında tam yerinde bir tespittir. Osmanlı'ya dūřmanlık etmek adına, Üsküplü Müslüman Arnavutlarını evlerini yakan Peter Bogdani, kendi halkına, benim dedelerime de zarar vermiştir. Arnavut

nasyonalizmi iřte bu ve benzeri yazarların dūřünceleri dođrultusunda řekillenmiř, zamanla milliyetçiliđin ötesine geđerek, Osmanlı ve İslam dūřmanlıđına dönüřmüřtür.

Bunları söylerken bir hususu daha belirtmek lazım ki, Jön Türkler de Arnavut halkına karşı bir dūřmanlık hareketi yürütmüşlerdi. Ancak Jön Türkler ile Osmanlı'yı tamamen birbirinden ayırmak gerekir. Jön Türklerin hataları, "Türkler bize zulmetti" sloganının arkasına sığınarak, Osmanlı'ya mal edilemez. Tarih kitaplarındaki bu yalan ve karanlık ancak yine tarihin hakikatleri işığında ortadan kaldırılabılır. Türkiye, altı asırlık ortak tarihimizin belgeleri olan arşivleri en kısa sürede gün yüzüne çıkarmalıdır.

İslam olmadan Arnavut milli kimliğinin varlığını sürdürebilir mi?

Bugün birçok tarihçimiz Sultan Murat'ın Kosova Muharebesi'ni kazanmasını ve bizim İslam'ı kabul etmemizi büyük bir nimet olarak kabul eder. Çünkü Sultan Murat Kosova Muharebesini kazanmamış olsaydı, birçok kavim gibi, Arnavutlar kısa

zamanda asimile edilerek, yok olabilirlerdi. Bir taraftan Sırp, bir taraftan Yunan baskısı altında bulunan Arnavutlar, İslam'ı kabul ederek tarihteki milli varlıklarını koruyabilmişlerdir. İslam'ı kabul etmeyen Arnavut toplulukları ise milli benliklerini yitirmişlerdir.

Makedonya ve Arnavutluk içerisinde Yunanistan'a sınırı olan bazı köylerde yaşayan İslam'ı kabul etmemiş, Ortodoks kalmış insanlar var. Bu insanlardan bazılarını ziyaret etme fırsatım oldu. Dedeler ve nineler Arnavutça konuşuyorlar. Fakat oğulları ve torunları tamamen Makedonlaşmış, içlerinde büyük bir Arnavut düşmanlığı var. Milli benliklerini yitirmişler. Bunun en önemli nedeni bu insanların İslam'ı kabul etmemiş, Ortodoks kalmış olmalarıdır. İslam'ı kabul etmeyip, Ortodoks kalan bu insanlar, Ortodoks Makedon potasında eriyip kaybolmuşlar. Bunun Karadağ'da, Arnavutluk'ta, Yunanistan'da yaşayanlar için birçok misali var.

Makedonya Müslüman halkları

Biraz da Makedonya'dan konuşalım. Makedonya nüfusunun yarıya yakını Müslüman halklardan oluşuyor. Ancak Cumhurbaşkanı ve Başbakan senelerdir Ortodoks Makedonlardan seçiliyor. Bunda bir gariplik yok mu?

Doğru söylüyorsunuz yıllardır Makedonya Cumhurbaşkanı ve Başbakan yıllardır Ortodoks Makedonlardan seçiliyor. Ancak Makedonya 2001 yılında bir savaştan çıktı. Kosova, Osmanlı döneminde önemli vilayetlerdendi. Kosova, Sırbistan tarafından işgal edilen topraklarını geri almak için savaştı. Ancak Makedonya'daki savaş bir ayrılık savaşı değildi. Gasp edilen hakları geri alma mücadelesiydi. Savaştan sonra, başta anayasa olmak üzere, birçok alanda yapılan reformlar, şartların olumlu yönde değişmesine yardımcı oldu. Örneğin, on yıl öncesine kadar cumhurbaşkanı ya da başbakanın Müslümanlardan seçilmesi mevzu bahis

bile olamazdı. Bugün Makedonya parlamentosunda; cumhurbaşkanı Makedon ise, başbakan Müslüman olsun tartışmaları yapılıyor. Bunun çok büyük bir gelişim ve dönüşüm olduğunu düşünüyorum.

Daha iyi gelişmeler için mutlaka zamana ihtiyaç var. Elli yıl boyunca ikinci sınıf insan muamelesi gören Müslümanları, çok değil, beş on yıllık bir dönemde daha olumlu gelişmelerin beklediğini düşünüyorum. Bundan yirmi yıl sonra demografik dengeler belki de, yüzde 60'a yüzde 40 olarak, Müslümanların lehine değişebilir. Makedonlar bunun korkusunu her zaman dillendiriyorlar. Ancak altı asır bu toprakları en adil bir şekilde idare etmiş Osmanlı torunu Arnavut, Boşnak ve Türklerin yeniden bu toprakları yönetmesinin şaşırılacak ya da korkulacak bir şey olmadığı kanaatindeyim.

Makedonya Müslüman halklarının yönetime gelememesine tek sorun Makedonlar mıdır? Müslümanlar arasındaki bu çok parçalı yapının hiç mi kabahati yok?

Bu çok yerinde bir tespittir. Elbette Müslümanların çok parçalı siyasi dağılımı en büyük sebeplerden biridir. Ancak bu durumun sebepleri yine tarihte saklıdır. Kolaycılığa düşüp, kimseyi suçlamak istemiyorum ama bir hakikati de ifade etmeliyiz: Boşnak ile Arnavut, Arnavut ile Türk arasında nifak tohumlarını ekmek için bir asır boyunca uğraştılar. Yugoslavya ve devamında Makedonya hükümetleri yıllarca azınlıklar ile oynadı. Arnavut düşmanı olan kendi adamlarını Arnavut halkının temsilcisi gibi lanse ettiler. UÇK, özgürlük mücadelesi verirken bazı Türkler, onlarla birlikte omuz omuza savaştılar. Fakat bazı Türk politikacılar ise, UÇK'yı 'terörist' olarak nitelendiren talihsiz beyanatlar verdiler. Tüm bunlar yaşanırken Boşnakları, Arnavutları ya da Türkleri bilinçlendirmek adına yürütülen çalışmalar da çok cılız kaldı. Dolayısıyla bugün

yaşadıklarımız son yüzyılın mirasıdır diyebiliriz.

Bugün Makedonya'da yaşayan Boşnak, Türk, Arnavut ve Çingene Müslümanlar bir seçim koalisyonu yapsalar, tartışmasız Makedonya Cumhurbaşkanı ya da Makedonya Başbakanı bir Müslüman olur. Bu bir hayal değil. Gerçekleşmemesi için hiçbir sebep yok. Son dönemde yaşanan gelişmeler ileriye dönük umudumuzu taze tutuyor. Sadece Makedonya'da değil, Kosova için de aynı şeyler geçerli. Kosova'nın bağımsızlık mücadelesinde Türkiye'nin Kosova Arnavutlarını en çok destekleyen devletlerden birisi olması, bağımsızlık kutlamalarında Türk bayrağının dalgalanması umudumuzu diri ve taze tutan gelişmeler. Ancak çok dikkatli olmalıyız. Gelişmeleri karşı taraftan takip edenler, bu yaklaşmayı önlemek için çok yoğun çaba harcıyorlar.

Üsküp'teki Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün parçaları yıllarca Vardar'ın serin sularına terk edildi. Üsküp'teki tarihi üç handan biri olan Kurşunlu Han'a, Peter Bogdani Enstitüsü açıldı. Osmanlı çarşısına, İslam ve Osmanlı düşmanlığı ile nam salan, İskender'in heykeli dikildi. Üsküp'e hâkim bir tepeye, birkaç milyon Euro harcanarak, dev bir haç dikildi. Makedonların, bu tavrını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Açıkçası tıpkı Sırp'lar gibi Makedonların kanında da Ortodoksluktan gelen bir Osmanlı ve İslam karşıtlığı var. Sizin de belirttiğiniz şekilde bu durumun çok çeşitli örnekleri var. Her ne kadar Makedonya Müslümanları için olumlu gelişmeler olduğundan bahsetsek de, Ortodoks Makedonlar hala birçok yönetim noktasında çoğunluğu teşkil ediyorlar. Bu çoğunluk mantığını aşmak kolay değil. Bu bir süreç gerektiriyor.

Peter Bogdani Enstitüsü'ne yer seçiminde tahrik kokan bir oyun olduğunu

düşünüyorum. Bu merkez Arnavut Araştırma Enstitüsü ismiyle kuruldu. Peter Bogdani ismi sonradan eklenmiş. Peter Bogdani, daha önce de söylediğim gibi, Arnavut diline hizmet etmiş bir papazdır. Ancak Arnavut Müslümanlarına çok zarar vermiş bir Osmanlı düşmanıdır. Kurşunlu Han, Mustafa Paşa Camii'nin vâkıfıdır. Bir vakıf eseri olan Kurşunlu Han'a, Peter Bogdani Enstitüsü'nün yerleştirilmesi bir Ortodoks oyundur. Arnavut ve Türk Müslümanlar arasında nifak tohumları ekmeyi hedeflemektedir. Hükümet böyle bir enstitü kurmak istiyorsa rahatlıkla kendi elindeki binalardan birini tahsis edebilirdi. Kurşunlu Han bir vakıftır, hükümetin resmi binası değil.

Makedonya'nın Türkiye yaklaşımı

Türkiye, Makedonya'yı tanıyan ilk devlet oldu. Makedonya'nın elinden tutup, BM ve NATO'ya götürdü. Peki, Makedonya aynı samimiyet ve yakınlığı gösterebildi mi?

Ben siyasetçi ya da Türk değilim. Bu sebeple söyleyeceklerim hariçten gazel olarak algılanabilir. Buna rağmen sorunuza olumlu cevap vermem mümkün değil. Makedonya'da yaşayan Türkler yıllardır bir Türk kültür merkezi ve tiyatrosunun kurulmasını talep ediyorlar. Mesela, Kurşunlu Han'a, Peter Bogdani Enstitüsü yerine Türk kültür merkezi kurulması tam yerinde bir hareket olur. Fakat Makedonlar buna yanaşmıyorlar. Doğu Makedonya'daki Türk okulları gerçekten çok kötü şartlar altında eğitim vermeye çalışıyor.

Türkiye, Makedonya'yı ilk tanıyan ülkedir. Askeri alanda verdiği destek herkesin

malumudur. Makedonlar biraz daha stratejik düşünebilseler, bu toprakları, Türkler için cennet bahçesine çevirmeleri gerekirdi. Ancak bu olmuyor. Türkiye'den gelen Türk yatırımcılara birçok sorun çıkarılıyor. Her alanda Makedonya'ya çelme takan, devlet olarak bile kabul etmeyen Yunanlılar için kapılar ardına kadar açılıyor. Makedonya kendine uzanan bu dost elini itmek yerine, Türkiye'ye kapılarını açmalıdır. Doğu Makedonya'daki Türk okullarının eğitim şartlarının iyileştirilmesini sağlamalıdır.

Son olarak, Balkan Müslümanlarının arasındaki engellerin kaldırılması ve işbirliğinin artırılması için neler yapılabilir?

Balkan Müslümanları arasında dini, kültürel, siyasi ve ekonomik işbirliğinin kurulması yönündeki çalışmalara ağırlık verilmelidir. Bu anlamda, Balkanlardaki Müslüman halklar arasındaki entelektüel güç birleştirilerek bir üst kuruluşun oluşturulmalı, sivil toplum kuruluşlarının arasında iş birliğinin artırılması, siyasi alanda birleştirici adımlar atılmalı ve diyanet müesseseleri arasında yakınlaşma sağlanmalı. Bunun dışında, ortak araştırma müesseselerinin kurulmalı, özellikle Balkan halkları açısından büyük önem arz eden ve bu halklar arasında kaynaşmaya vesile olacağını düşündüğüm ortak medyaların oluşturulması gerekir. Balkan ülkeleri arasında ekonomik iş birliği pazarının oluşturulması gerekir. Bu alanda Türkiye'ye önemli bir rol düşmektedir. Balkan halkları arasında dayanışma ve iş birliği adımlarının atılması ile mevcut pek çok engeller ortadan kaldırılabilceği kanaatindeyim.

ADNAN İSMAİLİ KİMDİR?

1962'de Makedonya'nın Kumanova şehrinde dünyaya geldi. İlkokula giderken, hafızlık eğitimini de tamamladı. Priştina'daki Alauddin İmam Hatip

Lisesi'nden mezun oldu. Priştina Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri Bölümü'nde (Şarkiyat-Oryantal) Arapça ve Türkçe eğitimi aldı.

Lise ve üniversite yıllarında, Üsküp'ün ünlü âlimi Hafız İdris Hocaefendi'nin yanında din eğitiminin yanı sıra Osmanlıca ve Arapça tedrisatı aldı. 1987 yılında Suudi Arabistan'da, Kral Suud Üniversitesi Yabancı Diller Enstitüsü'nde iki yıl Arapça eğitimi aldı. 90'lı yılların başında Aliya İzzetbegoviç'in liderliğindeki Demokratik Eylem Partisi'nin (SDA), Makedonya'daki örgütlenmesinde aktif rol oynadı.

2003 yılında Priştina Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Osmanlı dönemi Arnavut edebiyatı üzerine yüksek lisans tezi-ni tamamlayan Adnan İsmaili, aynı doğrultuda doktora eğitimine devam ediyor. Aynı zamanda Üsküp'teki Logos-A Yayınevi'nin yöneticiliğini ve Makedonya Merhamet Derneği'nin başkanlığını yürütmektedir.

Yerel ve uluslararası panel, sempozyum ve konferanslarda bir çok tebliğler sunan Adnan İsmaili, Arnavutça, Türkçe, Boşnakça, Makedonca, İngilizce ve Arapça bilmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

MİLLİ GAZETE

Berberler

www.muslimanarnavutluk.com

"Müsliman Arnavutluk'un Sesi Müştü" hiçbir ticari gaye gütmmez ve sadece elektronik ortamda yayımlanır. Yayımlanan yazların müellifleri tarafından saklı tutulan hakları dikkate alınmak kaydıyla tüm yazı ve sair materyal iktibas edilebilir.